

KERESZTÉNY MAGVETŐ

79. ÉVFOLYAM 2. SZÁM ● ALAPÍTÁSI ÉVE 1861.
KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

1973

KERESZTÉNY MAGVETŐ

2. szám

1973

79. évfolyam

KOLOZSVÁR

TARTALOM

TANULMÁNYOK

John McLachlan	
Isten képmása	67
D. W. Kring	
Egy holt-tengeri tekercs-töredék megszerzésének története	80
Dr. Imreh Barna (közlő)	
Datki szökött jobbágy keresése 1685-ben	86
Dr. Molnár István	
A firtosváraljai torony építésének verses krónika-töredéke az 1840-es évek elejéről	88
Pál András	
A torockói sziklasírok	92

SZÓSZÉK — ÚRASZTALA

Dr. Kovács Lajos	
Részvétel az evangélium ügyében	97
„Keressétek először Istennek országát“	100
Dr. Szász Dénes	
Az örök élet	104
Lőrinczi László	
Gyomirtás	106
Török Áron	
Az Úr hegyén a gondviselés	108
EGYHÁZI ÉLET	111
HÍREK	115

KERESZTÉNY MAGVETŐ

Alapítási éve 1861

Megjelenik negyedévenként

Kiadja az Unitárius Egyház

Postacím: Cluj, Bulevardul Lenin nr. 9.

Szerkesztőség: Kolozsvár, Lenin út 9. Tel.: 146-09

Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos püspök (elnök és felelős szerkesztő),

dr. Erdő János (felelős szerkesztőhelyettes), Szabó Arpád és Szabó Dezső

(szerkesztők) és Sebe Ferenc.

TANULMÁNYOK

ISTEN KÉPMÁSA

A keresztény humanizmus bibliai gyökerei

Petrarcát gyakran mint a reneszánsz első humanistáját emlegetik, pedig előtte még van valaki, nevezetesen Dante. Ő hirdette meg Ulysses szavaiban az emberben való hitet, a humanista életeszményt:

„Gondoljatok az emberi erőre:
nem születtetek tengni, mint az állat,
hanem tudni és haladni előre!”¹

A XX. században is csak úgy érthetjük meg önmagunkat, ha megismerjük a különféle, reánk hatással levő mozgalmak gyökereit és forrását. E mozgalmak közül különösképpen kiemelkedik a humanizmus, ezért kell feltárnunk forrását, és megvitatnunk közelebről a keresztény humanizmus hagyományait.

A tudósok megállapítása szerint a humanizmus forrásai: 1. az antik Görögországban, 2. a reneszánszban és 3. a XVIII. században találhatók meg. Természetesen mindhárom forrás nagymértékben meghatározta a humanista tradíció fejlődésének irányát, de a keresztény humanizmus történeti képe csak akkor felel meg a tényeknek, ha figyelembe vesszük a Bibliát és a kereszténység történetét is.

J. Martineau, a XIX. századi angol unitarizmus kiváló teológusa, döntő módon bebizonyította, hogy a Biblia elmélyült és elfogulatlan olvasása nem szolgálja a dogmakereszténység hittételeinek és gyakorlatának igazolását, hanem ezzel szemben egy tisztán monoteista jellegű bibliteológiában és a Jézusról való felfogás humanizmusában sokkal egyszerűbb és emberibb evangéliumit nyújt. A szentírás az akkori társadalomban a szellemi jogok törvénykönyvét alkotta az egyházatyákkal, zsinatokkal és egyházi hagyományokkal szemben. A Bibliában az ihletés állandóan megújuló forrását találták, különösképpen az ószövetségi próféták és Jézus tanításaiban; itt és ezekben találjuk meg a vallásos humanizmus gyökereit. „Terjeszd csak a keresztény feljegyzéseket egy buzgó és tiszta értelem elé, és hagyd egyedül őket“, mondotta Martineau, „és nem csodálatos-e, hogy azokból a Channing kereszténysége alakul ki?, és ha ez megtörténhetik egy helyen, ugyanúgy megtörténhetik száz más helyen is.“²

A kereszténység valójában nem idegen a humanista tradíciótól. Ellenkezőleg, a keresztény teológia át van itatva a humanista szemlélettel, és a humanista teológiát mindig megtaláljuk a keresztény magatartásban és a dolgok értékelésében, amint ezt H. J. Blackham, vezető angol humanista, a humanizmusról írott munkájában³ megfogalmazta.

1) A humanizmus ószövetségi gyökerei

A prófétai könyvek legnagyobb részben a zsidó ember élet iránti lelkesedését tükrözik. A fő prófétai hagyomány Izraelben kiemeli az erkölcs döntő fontosságát, és megvetését fejezi ki a vallásnak bármilyen formájával szemben, mely a kultuszt hangsúlyozza, vagy a vallásos formalizmust támogatja. Amos és Hózeás, Ézsaiás és Jeremiás mind a vallás és erkölcs lényegbeli kapcsolatát tanítják, melynek forradalmi vonatkozásai voltak. A. W. F. Blunt szerint: „... az áldozati istentisztelet hagyományos rendszerét tagadták, minthogy akadályozza az Isten ember iránti erkölcsi követelményeinek a megvalósítását.”⁴ A vallás és az erkölcs ezen összekapcsolásából született meg az a törekvés, mely arra irányult, hogy az istentiszteletet kivegye a titkos, csak a beavatottak által érthető világból. Azt is lehetne mondani, hogy szellemesítette és természetessé tette a vallásos életet.

A vallás Jeremiással személyes és belső ügy lett; ő egy új szövetséget hirdetett Isten és Izrael háza között, mely nem hasonlít a régihez. Ebben az új szövetségben Isten a maga törvényét nem kőre, hanem népének szívébe írja, és „minden ember” meg fogja szívében ismerni, hogy mi a helyes és igaz. Jeremiás ezzel a szellemi jogok és kötelezettségek „törvénykönyvét” alkotta meg, melyre a későbbi reformátorok úgy tekintettek vissza, mint az igazi vallásos felszabadulás kezdetére.

Mintegy háromszáz évvel később Jónás könyvének írója foglalta össze azt az egyre inkább erősödő meggyőződést, mely kora mélyebben látó gondolkodóinak is sajátja volt, nevezetesen az Isten emberrel kapcsolatos céljának egyetemességét és minden ember képességét az üdvözülésre. A könyv központi gondolata, hogy az egész „pogány” világ képes Jáhvé imadására, és a kiválasztott népnek kötelessége hirdetni Isten beszédét az idegeneknek. Jónás könyvét méltán szokták úgy emlegetni, mint az Ószövetség „legkeresztényibb könyvét”. Bizonyos, hogy a könyv emelkedett szelleme és széles látókörűsége a további fejlődés útját egyengette a vallásos humanizmus irányában.

A prófétai tradíciók előrevetítette a hitet, hogy az emberiség rendeltetése mind nagyobb mértékben megvalósítani a jót önmagában.

Jézus előtt 450 körül, vagyis mintegy 150 évvel Jeremiás halála után és kb. 150 évvel Jónás könyvének megjelenése előtt az isteni—emberi kapcsolat eszméjét a Pentateuch rapi írója fogalmazta meg világosan az 1 Mózes 1,26-ban: „És mondta Isten: teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra.” A 9,6-ban pedig ez áll: „Aki embervért ont, annak vére ember által ontassék ki: mert Isten a maga képére teremté az embert.”

Az „imago Dei”, melyet mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben megtalálunk, a bibliateológia központi fogalma. És mégis azt

mondhatjuk, hogy vallásfilozófiai jelentősége nem mindig vagy nem teljesen valósult meg. Még a későbbi keresztény teológia sincs összhangban vele. Ez a benső kapcsolat mindazonáltal nem jelent azonosságot. Amit az isteni képmás fogalma közvetíteni akart, az A. S. Peake szerint nem más, mint „az emberi természet közössége Istennel”⁵, más szóval az a gondolat, hogy a teljesen kifejlődött emberi természet visszatükrözi azt, amit Istentől nyert. A középkori egyházi felfogás az emberi életet két részre bontotta, hangsúlyozván a különbséget a természet és a kegyelem, a világi és a szent dolgok között. A bibliai felfogás ezzel szemben az embernek Istennel való szellemi rokonságát állítja, melyet az ember erkölcsi természetében fedezett fel. Ez a felfogás visszhangzik az Újszövetségben, Pál apostolnál, aki szerint: „Öbenne élünk, mozgunk és vagyunk” (Ap Csel 17, 28).

Igaz, hogy a zsidó monoteizmus fő hangsúlya Jáhvé-Isten jellemén és célján van; azonban második jellegzetessége az ember iránti érdeklődés. A „Törvény és Próféták” férfiak és nők mindennapi életét szemléli, szabályozni törekszik családi és felebaráti kapcsolataikat s idegenekkel való érintkezésüket, tárgyalja az ipar és kereskedelem aprólékos kérdéseit, mindezzel biztosítva, amennyire csak lehetséges, a helyes és emberi viselkedés s kölcsönös tisztelet megtartását az embertársainkkal való minden érintkezésben.

A zsidó ember számára Isten tisztelete a humanista szemlélethez kapcsolódott. A mások iránti magatartást gondolatban és cselekedetben bölcsesség és megfontolás kell hogy kormányozza. Így a 3 Mózes 19, 15-ben ezt találjuk: „Ne kövessetek el igazságtalanságot az ítéletben: ne nézd a szegénynek személyét, se a hatalmas személyét ne becsüld; igazságosan ítélj a te felebarátodnak.” A 19, 18-ban pedig kimondja: „... szeressed felebarátodat, mint magadat”; ezt a részt Jézus is idézte (Mk 12, 31; vö. Mt 19, 19).

A papi kódex szerint az igazságszolgáltatás és a helyes emberi kapcsolat szabályai egyenlő fontosságúak a vallásos kultuszt irányító szabályokkal, melyek pedig isteni szentesítéssel rendelkeznek. Így pl. a 3 Mózes 6, 1 és a következőkben ezt olvassuk: „Szóla ismét az Úr Mózesnek mondván: „Mikor vétkezik valaki, és hűtlenséget követ el az Úr ellen, tudniillik eltagadja felebarátjának reábizott vagy kezébe adott holmiját, vagy megrabolja vagy zsarolja felebarátját, vagy ha elveszett holmit talál és eltagadja, vagy valami miatt hamisan esküszik, akármi is az, amit az ember úgy cselekszik, hogy vétkezik vele; mivelhogy azért bűnössé lett és vétkezett, térítse vissza az elrablottat, amit rabolt, vagy a zsaroltat, amit zsarolt, vagy a reábizottat, ami reábizottat, vagy az elveszettet, amit megtalált; vagy akármi legyen, amire hamisan esküdött, fizesse meg azt teljes értéke szerint, és hozzátoldva az ötödrészét, adja azt annak, akié volt.” A viszonyosság elve: kölcsönösen adni és kapni, mind a zsidó magaviseleti kódex lényegét képezi, mely az embert és anyagi szükségéinek értékelését Isten után második helyre teszi.

Az elmondottakat két további bibliai résszel szemléltethetjük és foglalhatjuk össze. Az első a 8. zsoltárból való. Ez a zsoltár egyike azon kevés természet-himnuszoknak, amely az éjszaka szépségét dicsóítja. De nem a csillagos ég az igazi tárgya, hanem csupán képszerű háttere. A

központ az ember, akit „dicsőség és tisztelet koronáz“. A költő felnéz az egek végtelenségére, és azután ennek ellentétéként elcsodálkozik Istennek legutolsó teremtménye iránti gondoskodásán: „Micsoda az ember — mondom —, hogy megemlékezel róla? és az embernek fia, hogy gondod van reá? Hiszen kevéssel tetted őt kisebbé az Istennél, és dicsőséggel és tisztelettel megkoronáztad őt!“ (8, 5).

„Micsoda az ember?“ Ez a kérdés többször előfordul az Ószövetségben (pl. Zsolt 144, 3; Jób 7, 17 stb.), de sehol sem kap olyan meggyőző feleletet, mint itt. Igaz, hogy felfogásunk szerint az ember, összehasonlítva a körülötte levő világgal, az égitestek hatalmas rendszerével, jelentéktelen, de olyan szellem van benne, mely őt minden élőlény fölé emeli és Istenhez viszi közel. A zsoltáríró felelete azonban nem teljes. Az ember világban való helyének és céljának teljesebb értékelésére az Újszövetségig kell várnunk.

A második bibliai rész, amely fényt vet az emberről való zsidó felfogásra, kevésbé ismeretes, de az előzőnél semmivel sem kisebb értékű. Ez a 2 Krónika könyvének 28. része, mely valószínűleg Jézus előtt háromszáz körül íródott, de lehetséges, hogy korábbi anyagot tartalmaz. A. S. Herbert ezt a részt a Krónika könyve legkiválóbb történetének nevezte, és különös fontosságot tulajdonított neki a szamaritanusok elleni érzés szempontjából. Központi témája: „légy irgalmas, ha irgalmasságot akarsz nyerni“, melyet összehasonlíthatunk a könyörülő szamaritanus példázatával. Izrael nagy győzelmet aratott Júda felett Akház király idejében. A győztes hadsereg nagyszámú fogollyal és zsákmánnyal tért vissza. Odéd próféta megdorgálta a győzőket, és felszólította őket, hogy bocsássák szabadon a foglyokat, és adják vissza a zsákmányt. Kérését meglepetésszerűen teljesítették: „Otthagya azért a sereg a foglyokat és a zsákmányt a vezérek és az egész gyülekezet előtt, és felállanak a név szerint megnevezett férfiak, s felvévék a foglyokat, és akik meztelenek valának közülök, felöltöztették a zsákmányból: felöltöztették azokat, sarukat is adának lábaikra; ételt és italt is adának nekik; sőt meg is kenék őket, és a gyengélkedőket szamarakra helyezék, és vivék őket a pálmafák városába, Jerikóba, az ő atyjokfiáihoz; azután megtérülnek Samariába“ (28:14—15).

Volt idő, amikor azt hitték, hogy a lovagiasság és az emberi érzés a kereszténységgel jelentkezett, és hogy a zsidó történelem csak kevés példát tartalmaz az igazi humanitárius magatartásról. Semmi sincs távolabb az igazságtól, mint ez a feltételezés. Megtalálható ez a legtöbb nép történetében is. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk azt a tényt is, hogy az Ószövetség könyvei közel 750 éves korszakot fognak át, és természetesen a korábbi iratok a törzsi erkölcsiséggel vannak színezve, s egy kezdetlegesebb istenfogalmat képviselnek, mint ami a VIII. és VII. század prófétái között és a későbbi iratokban kialakult.

Amikor azonban a bölcséleti irodalomhoz és az apokrifus könyvekhez érkezünk, melyben a judaizmus és a hellenizmus keveredik (J.e. kb. 200—J.u. 200-ig), a különböző iratok határozott fejlődést mutatnak humanista irányban. A prédikátor könyvét (J.e. 200) sokan úgy tekintik, mint egy szkeptikus munkát, mely látszólag úgy nézi az emberi életet, mint semmi újat nem tartalmazó, értelem nélküli évek és törek-

vések sorát. Ugyanakkor e könyv határozott epikureus hangsúlyú, és egy különös következetlenséget mutat. Az emberi élet eszerint sok tekintetben silány és gyűlöletes, vagy elfogadva Hobbes jól ismert megállapításait, lehet szegény, elhagyatott, csúnya, állatias és rövid ugyan, de nincs kizárva annak a lehetősége, hogy belőle megeledés és élvezet származzék. Az élet anyagi dolgai: élelem és ital, nem megvetendők, de az emberekre háruló feladatok „Isten kezéből“ valók, és „mindennek megvan a maga ideje“. S bár különösnek tűnik, olyan összefüggésben, ahol minden úgy látszik, mint hiábavalóság, az író mégis hitet tesz arról, hogy Isten „mindent szépnek teremtett a maga idejében, ő helyezte el az örökkévalóság tudatát az emberek szívébe“. A szkepticizmust a hit látszik enyhíteni. A pesszimizmus sötétebb árnyait az a bölcsesség világítja meg, mely elismeri az emberi létezés nyers valóságait, de ugyanakkor buzdít elfogadni az élet viszontagságait is azon az alapon, hogy van egy isteni igazságszolgáltatás, melynek létcélja az emberi nem felemelése.

A tudósok megállapítása szerint a perzsa birodalom bukása után, közel három évszázadon át Jézus születése előtt és után, a zsidó és görög eszmék nagymértékben keveredtek. Jóllehet a hithűbb zsidók szembeszálltak a hellenizmussal, a diaszporában élők azonban, akiket elbűvölt a pogányság kultúrája, nagymértékben hellenizálódtak. Különösen az alexandriai nagy zsidó kolóniában alakult ki egy iskola, melynek tagjai, bár hűségesek maradtak az ősi hithez, mégis lehetségesnek gondolták, hogy a görög filozófiát vallásuk szolgálatába állítsák. Az iskola fontos eredménye volt a Sirák könyve (J.e. 2. század elején), melynek az emberi természetről vallott felfogása bár a cinizmus határán jár, mégsem közömbös az ember méltósága és a lélek függetlensége iránt. Az emberről szóló leírásai közül egyesek meglepően modernnek, és nagy a kísértés, hogy azok visszhangját a klasszikus görög iratokban keressük, mint Szophoklész Antigoné c. tragédiájában (lásd pl. az ember dicséretéről szóló himnuszt), Arisztotelész leírásában a fennkölt gondolkozású emberről⁶ és Diogenész Laertius bölcs sztoikusában.

Sirák könyve két helyére kívánunk utalni: 17: 1, 14-re, ahol az ember úgy jelenik meg, mint a „természet ura“, és 37: 12, 15-re, amely azt állítja, hogy bár az ember tanácsot kérhet kegyes és törvénytudó emberektől, mégis kívánatos, hogy mindenki kérdezze meg a saját szívét is: „mert ennél nincsen hívebb hozzád. Mert az ember szíve néha többet szokott megjelenteni, mint hét űr a magaslaton, kik ülnek az űrhelyen.“ És az a zsidó író mégsem mutat görögös önelégültséget. Önállóságát alázatossággal mérsékeli: „Gyermekem! végezd alázatosan dolgadoit, a kedvelt ember szeretni fog téged. Minél nagyobb vagy, annál inkább megalázzad magadat, s kegyet lelsz az Úr előtt.“ (3, 17).

Nem áll módunkban részletesen foglalkozni a zsidó hellenista korszak irodalmi termékeivel, mint pl. a Bölcsesség könyve vagy a Tizenkét pátriárka testamentuma. Az előbbi sok kiváló tanítást tartalmaz, melyben megváltoztatja pl. az Ószövetség mértékét a napok hosszáról, és kijelenti, hogy az emberi élet minősége az, amely valóban számít: „Mert a tiszteletre méltó öreg kor nem az, amely az idő terjedelmében áll, sem az, melynek mértékét az évek számai adják. Hanem az embe-

reknek az értelmesség jelenti az ősz haját és a folt nélküli élet az érett öregkort.“ Az utóbbi — Tizenkét pátriárka testamentuma — erkölcsi tanításával gyakorolt hatást az utókorra. Erről a könyvről R. H. Charles, az apokrifus és pszeudepigrafikus könyvek nagy szaktekintélye a következőket írta: „Ez az egyedüli képviselője a legmagasabb erkölcsi mértéknek, amelyet a kereszténység előtti judaizmus valaha is elért [...] és a természetes előkészület az Újszövetség erkölcsstanára, különösen a Hegyi beszédre.“ Itt találjuk meg az irodalomban először a Jézus által „nagy“-nak nevezett két parancsolat összekapcsolását: „Szeressétek az Urat teljes életetekkel és egymást igaz szívvel“ (Dan testamentuma, 5, 3). A 3 Mózesben, melyet már előbb idéztünk, a „felebarát“ kifejezés csak a zsidókra vonatkozik. A Tizenkét pátriárka testamentuma egyetemesebb jellegéből következik, hogy a „szeresd felebarátodat, mint magadat“ gondolata kezd egy szélesebb és fajtól független értelmet kapni.

Térjünk át most a zsidó hellenista gondolkozás legjellegzetesebb képviselőjére, az alexandriai Philóra, aki filozófus és allegorista. Philo, akárcsak Spinoza, „Istentől ittasult ember“, aki a zsidó vallás irataiból táplálkozva szenvedélyes szeretetet érez Isten iránt. Ugyanakkor felismerhetően görögül gondolkodik és fejezi ki magát, s ami még ennél is fontosabb, benne a humanitás eszméje a görög gondolat által gazdagabbá vált.

Philo tanítása Istennek az emberrel és az embernek Istennel való kapcsolatáról különbözik elődeinek és utódainak biblikus és rabbinikus tanításaitól. Ő természetesen tudatában volt népe vallásos küldetésének, és büszke volt fajára, s hitte, hogy Isten különleges viszonyban áll Izraellel. De a figyelemre méltó nála univerzalizmusa és ennek emberi alkalmazása. C. G. Montefiore írja: „Philo a tiszta vallásos individualizmus tanítója, és bölcselete nem csupán Izraelre, hanem minden emberre vonatkozik. Az emberi lélek és Isten, ez Philo vallásának két nagy értéke. Meggyőződéssel állította, hogy az emberi lélek bármilyen időben bármilyen fajhoz tartozhatik.“⁷

Philo iratainak a zsidó partikularizmustól való eltávolodás ad teljesen új értéket és fontosságot. Eszméi a humanizmus kifejezői, melyek az ő korában és társadalmában újak voltak, és egy szélesebb, mélyebb és szelemibb magatartás irányában haladtak, az embernek ember-társával és Istennel való kapcsolatát illetően.

A zsidó Philo számára Isten nagy és szent, világ fölött álló, és akaratának, melyet a Törvényben jelentett ki, engedelmeskedni kell. De a hellén filozófus Philo szerint a vallás ennél több. Szerinte az ember rokon az istenivel; minden ember legalábbis potenciálisan jó és Isten gyermeke. Az isteni elemet a világegyetemben mindenütt jelen való istenség ülteti és táplálja.

Az ilyen állításnak misztikus jellege nyilvánvaló, de nem idegen számunkra. Amit Philo majdnem Jézussal egyidőben mond (Philo J.e. 20 körül született), amit előtte Platón és a sztoikusok tanítottak, annak nyomai különböző formában bár, de megtalálhatók az Újszövetségben is (Pl. Pál). „Isten — mondja Philo — fentről a maga istenségéből valamit az emberbe lehelt, és az ember teste az értelmes lélek szent temp-

loma.“ Az ember értelme az, ami „Isten képmása“, ez kapcsolja össze őt az örök logosszal.

Ez a megállapítás misztikus intuíción alapul, Philo nemcsak zsidókról vagy pogányokról beszél, hanem általában az emberről. Ilyen értelemben előfutára a vallásos humanizmus „örök tradíciójának“, mely minden embert képesnek tart a végtelennel való kapcsolatra.

Philónak az Újszövetséggel való kapcsolata valószínűleg csak közvetett, bár egyes tudósok, mint J. Moffat, T. H. Robinson, A. S. Peake úgy gondolják, hogy a Zsidókhoz írott páli levél feltűnő rokonságot mutat az alexandriai iskola filozófiájával. A Philóval és a bölcsesség könyvével való megegyezések annál számosabbak, hogy véletlenek lennének, állítja A. S. Peake. De az előforduló hasonlóságok úgy is magyarázhatók, hogy mind Philo, mind az Újszövetség írói a zsidó vallást akarták megismertetni hellenista kortársaikkal.

2) *A keresztény humanizmus újszövetségi gyökerei*

Általában azt mondhatjuk, hogy az Újszövetség erkölcsi tanítása humanista. Az evangéliumokban megtaláljuk pl. az emberiesség hangsúlyozását, egy radikális és egyenlőségi szellemet, mely egészen szokatlan volt Jézus korában. Kétségtelen, hogy a gyanakvás fő okai között, melylyel Jézust elsősorban a farizeusok és szadduceusok nézték, jelen volt a tekintélyellenes magatartása minden egyházi és állami rendet illetően és az a meggyőződése, hogy a személyek fontosabbak, mint a szabályok és az emberek, mint a hagyományok.

Jézus egyik legkiemelkedőbb vonása kora durvaságától és kegyetlenségétől való mentessége. Hogy megértsük a szokatlan és újszerű benyomást, melyet környezetére gyakorolt, szem előtt kell tartanunk azt a világot, amelyben született és élt. A korai elbeszélések úgy mutatják be a názáreti prófétát, mint akit édesanyja egy vidéki istálló nyomorúságos környezetében szoptatott, aki mint sebzett lábú vándor tanított rövid ideig, akit koholt vádak alapján elítéltek, és az igazságszolgáltatás kemény római módszere szerint kivégeztek, és mint gonosztevőt keresztre feszítettek. Ebben áll a jellemző ellentét a Mester élete, személyisége és annak a kornak ún. „civilizált“ világa között.

Az Egyiptom homokjában felfedezett papirusztöredék betekintést enged az akkori kor embereinek mindennapi életébe, és segít minket abban, hogy a dolgokat történeti perspektívában lássuk. Ez a papirusztöredék egy egyiptomi görög munkás levelét tartalmazza, melyet J.e. 1-ben, június 17-én feleségéhez írt. Fennmaradása egészen véletlen, mert tartalmánál fogva nem egy olyan levél volt, melyet bárki érdemesnek tartott volna megőrizni. A levél írója Alexandriába ment, s vidéken hagyta gyermekeit váró feleségét, akinek többek között ezeket írta: „Hilariontól Alisnak üdvözlöt. Ne légy nyugtalan, ha a többiekkel nem tudok hazajönni, mivel még Alexandriában maradok. Kérlek vigyázz a magzatra, és mihelyt megkapjuk a bérünket, küldeni fogok neked valamit. Ha a szülés megtörtént, és az újszülött fiú, úgy éljen, de ha leány, tedd ki...“⁴⁸

A levél olyan sugalmazással fejeződik be, mely számunkra ma felfoghatatlan, ti., ha az újszülött leány, nem kell megtartani. Ki lehet tenni

a sziklákra, vagy a folyóba dobni, a héják és krokodilusok prédájára. Ez volt az akkori felfogás. Platón és Arisztotelész is megengedték ezt a gyakorlatot. Platón egyenesen ajánlja, hogy ha az újszülött gyermek testileg nem elég erős, olyan helyre kell tenni, ahol nem találják meg.⁹

Kemény világ volt ez a nők és a gyermekek számára. Jézus azonban mindezt megváltoztatta. Egy és fél évszázaddal később a Diognetushoz intézett levél már azzal dicsekedik, hogy a keresztények nem teszik ki gyermekeiket...

De bosszúálló is volt ez a világ. Gonosztevők és rabszolgák kevés könyörületességben és csekély igazságban részesültek. És nem szabad elfelejtenünk, hogy Görögország dicsősége és Róma nagysága rabszolgaságon alapult, melyet a görögök és rómaiak legjobbjai közül is sokan úgy fogadtak el, mint ami „természetes és helyes“. A gonosztevőknek kijáró római ítélet a keresztre feszítés volt, aminél nagyobb testi és lelki kínzást alig lehet elképzelni. „Jó voltam“ — állította a rabszolgája: „Akkor meglesz a jutalmad — mondja Horatius —, nem fogod a kereszten a varjúkat táplálni.“

Ebbe a durva és könyörtelen társadalomba jött Jézus az evangéliummal, amely valóban örömezenetnek bizonyult. Éles prófétai látással és a szenvedő emberek iránti mély rokonszenvenvel rendelkezett, úgy beszélt és tanított, mint senki más előtte. Nem elégedett meg a régi válaszos tanítás és tradíció ismétlésével, hanem a vallás lényegét törekedett feltárni. Tanításában és példázataiban széles körű humanista eszményeket hirdetett és szemléltetett. Észrevette az embereknek a szellemi és anyagi szükségleteit, és igyekezett segíteni rajtuk: az éhezőket táplálta és a betegeket gyógyította.

Jézus mindjárt küldetésének a kezdetén vitába szállott kora tekintélyeivel a bevett szokások viszonylagos fontossága és az emberek valóságos szükségletei kérdésében. Állásfoglalásából következik, hogy az írástudók és farizeusok csodálkozására és megbotránkozására már szolgálata kezdetén betegeket gyógyít, vámszedőkkel és bűnösökkel együtt eszik. S bár tudta, hogy cselekedete hagyományellenes, mégis nyugodt volt lelkiismeretében és ihletett bölcsességgel állította bírálóival szemben, hogy: „Az egészségesekeknek nincs szükségük orvosra, hanem a betegeknek“ (Lk 5, 13).

Jézus küzdött a zsidó vallás szombattisztelete ellen; törekedett megváltoztatni azt a felfogást, mely szerint Isten az emberre való tekintet nélkül a szombat szigorú megtartását kívánja. Amikor egy szombat napon vetéseken haladt át, éhes tanítványai a kalászokat kezdték tépni és enni. A farizeusok szemrehányóan kérdezték tőle: „Ímé, miért művelik azt szombat napon, amit nem szabad?“ Jézus felelete félreérthetetlen volt: „A szombat lón az emberért, nem az ember a szombatért.“ (Mk 2, 27). És még hozzátette, hogy „az embernek fia a szombatnak is ura“ (Mk 2, 28). Sokan kétségbe vonják ennek a kijelentésnek hitelességét. Mi úgy gondoljuk, hogy ez az elvi jelentőségű megállapítás Jézus eredeti tanítása, mely előkészítette a talajt a keresztény humanizmus evangéliuma számára.

Az emberben való hit Jézus szilárd meggyőződése. Természetesen mint zsidónak az emberről való felfogása teocentrikus volt. Az istenfo-

galom embertanának lényeges eleme. Ezt igazolja egész életével. Názáreti otthonában úgy nevelték fel, hogy Istent, mint az emberek Atyját, higgye. Ács fia volt, népi származása lehetővé tette számára, hogy jobban megértse az egyszerű embereket, mint a papok. A názáreti ácsmes-ternek inkább volt lehetősége beszélni a szegényekkel és szerencsétle-ekkel. Jézus kezdettől fogva érdeklődött az „Am Haaretz“ — az egy-szerű emberek iránt, akikre a papoknak kevés idejük vagy gondjuk volt.

Lukács 4, 14 és következő versekben feljegyezték, hogy Jézus is-mert és népszerű személy volt Galileában, s gyakran tanított a zsiná-gógákban. Egy alkalommal, amikor Názáretben járt, a zsinagógába ment, és ott Ézsaiás könyvéből olvasott fel. A messiási korszak közel-ségének bejelentése valószínűleg megfélemlítette hallgatóit, még ha az öröm és hitelenség vegyes érzelmével hallgatták is. Ami láthatólag megzavarta és felbőszítette hallgatóit az a sugalmazás volt, hogy a po-gányok is bebocsáttatnak Isten országába, és hogy a Törvényen kívül élők szintén részesülhetnek Isten jótéteményében. Ez már túl sok volt a vakbuzgó érzelműeknek: „És betelének mindnyájan haraggal a zsiná-gógában, mikor ezeket hallották; és felkelvén kiűzék őt a városon kívül, és vivék őt annak a hegynek szélére, amelyen az ő városuk épül, hogy onnan letaszítsák. Ő azonban közöttük átmenve eltávozik“ (Lk 4:28—30). Csak lélekjelenléte és parancsoló magatartása mentette meg Jézust a biztos haláltól.

Jézus tanításai — bár követői idegen eszmékkel keverhették, vagy magyarázói félreérthették, széles körű hatást gyakoroltak. Az evangé-liumi tudósítások szerint gyakran sokan gyűltek Jézus köré, hogy hall-gassák tanítását. Ő pedig szerette őket, velük volt szíve: „és meg-száná őket, mert olyanok valának, mint a pásztor nélkül való juhok“ (Mk 6, 34). Evangéliuma, amint T. R. Glover megjegyezte, „az öröm és az ihletés új szava volt a szegények számára“¹⁰. A gazdagok és hatal-masok gögös, megvető magatartása a szegényekkel és a társadalom ki-taszítottjaival szemben Jézus számára majdnem istenkáromlást jelen-tett. A Lukács evangéliuma 15. részében levő három példázat, melyet méltán neveztek „az evangéliumon belüli evangéliumnak“, az elveszett megtalálásának örömről szóló „arany“ tanítást tartalmazza. Aki elve-szített valamit, amit értékelt, az nagyon jól ismeri, milyen megköny-nyebbülés és öröm megtalálni azt. Bárki megértheti a földműves bold-góságát, aki megtalálja az elveszett juhot, vagy az asszony örömét, aki felfedezi az elveszett pénzdarabot, és az apa boldogságát, aki megta-lálja elveszettnek hitt fiát. A legnagyobb példázatban, a tékozló fiúban, Jézus tanításának legjobban elhanyagolt részét, az isteni megbocsátás tanát találjuk, mely az emberi megbocsátás példája, valamint az egyén és közösség kibékülésének útmutatója.

Lehetséges volna csaknem fejezetről fejezetre követni Jézus éle-tének eseményeit, és kimutatni, hogy minden alkalommal, amikor az emberekkel foglalkozott, nemcsak megértő szeretetet mutatott irántuk, hanem reménységet és hitet is az emberi természetet illetően. Igaz, hogy kortársairól nem táplált illúziókat; ismerte jól gyengeségüket, de meg volt győződve alkotó erejükről is. Hitt az emberi természet meg-

újító és felemelő erőiben, melyek a felebarát közvetítette isteni segítséggel működnek. Ezért mondhatta Jézus egy nem valami rokonszenves tömegnek, melyben ott voltak bírálói is, a farizeusok és írástudók, hogy „Istenországa tibennetek van“ (Lk 17, 21). Zakeusnak pedig, a bűnös vámszedőnek, aki felismerte életének súlyos tévedéseit, így szólhatott: „Ma lett idvessége ennek a háznak!“ (Lk 19, 9). Nem kétséges, hogy legtöbb ember képtelennek tartotta volna Zakeust a megjavulásra. Jézus azonban még az ilyen emberben is látta a javulás, a felemelkedés lehetőségét. Éppen úgy hitte azt is, hogy a gyűlölt szamaritánus, akit annak példázására választott ki, hogy mit jelent jó felebarátnak lenni, képes az önfeláldozó felebaráti szeretetre. J. Robinson szerint a szamaritánus olyan, mint egy életből vett Jézus-szerű ember.

Az önzetlen és őszinte szeretet Isten jelenlétének a jele. „Az Isten szeretet; és aki a szeretetben marad, az Istenben marad és az Isten is őbenne“ (1 Ján 4, 16). Ez az isteni és emberi szeretet az evangélium szíve. Ha elfogadjuk ezt a tanítást, akkor minden keresztény ember, akiben cselekvő szeretet van, méltán nevezhető jézusi embernek.

Az „imago Dei“ eszméje benne van mind az ószövetségi próféták, mind Jézus tanításában. Augustinusnak felfogása az ember és az anyag alsóbbrendűségéről teljesen idegen volt Jézustól. Augustinus volt az, aki a nyugati keresztény egyházat az emberi szabadság és méltóság tagadásának irányába vezette. Az ő gondolkozásában az ember Isten kegyelmének függvénye lett. Az ilyen felfogás alig vagy egyáltalában nem talál támpontot az Újszövetségben és bizonyosan nem Jézus tanításában és gyakorlatában.¹¹ A keleti ortodoxia Augustinus felfogásától különböző emberszemléletet őrzött meg, mely az antióchiai teológusoktól származik, Theodorus, Nestorius és a pelagiánusok iskolájából. Az emberiségről való felfogásuk az Isten képmására teremtett ember méltóságát és felelősségét erősítette; krisztológiájuk pedig „Jézus — a nagy úttörő“ (Archegos) személyét hangsúlyozta, aki példájával és áldozatával minket Istenhez vezet.

Jézus erkölcsi eszménye a tökéletesség volt. Hitte, hogy ha nem is tudjuk elérni a tökéletességet, de kétségtelenül meg tudjuk közelíteni Isten segítségével és a lélek alázatosságában: „Legyetek azért ti tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletesek“ (Mt 5, 48).

A vallás, melyet tanít, nem a szabályok és előírások kódexe, hanem önmagunk és felebarátunk iránti magatartás, mely elsősorban humanus és megfontolt. A Mk 7: 6—13-ban a tisztán „törvény-vallás“ fogalmát elítéli a „Korbán“ (templomi ajándék) hagyományával szemben, mely szerint:

„Ha valaki ezt mondja atyjának vagy anyjának: Korbán (azaz: templomi ajándék) az, amivel megsegíthetnélek, úgy már nem engeditek, hogy az atyjával vagy anyjával valami jót tegyen“ (Mk 7: 11—12).

Jézus a szülő iránti tisztelet és gondoskodás magasabb és emberibb törvényéhez fellebbez. Az emberi szükségletek és érdekek mindenekfelett valók. És nincs mentség elhagyni azokat, „amik nehezebbek a törvényben, az ítéletet, az irgalmasságot és a hitet“, ezeket cselekedni, és nem elhagyni kellene! (Mt 23, 23).

Nem kétséges, hogy Jézus megsértette kora közfelfogását, mely tanításában fegyelmetlenséget és engedékenységet látott; ma pedig sokan tanításában a szelídséget és az elvszerűtlenséget kifogásolják. És mégis Jézusnak a nő és a gyermek iránti magatartása megváltoztatta az akkori vallásos felfogást. „Áldott vagy, ó Urunk, Istenünk, a világegyetem királya, hogy nem adtál nekem leánygyermeket“ — így imádkozott a zsidó ember. És így kezdődött a nő eszményi tisztelete, a kereszténységen belül, bár nem vetették el teljesen a nővel kapcsolatos tradicionális zsidó vallási előítéletet.

Amikor az írástudók és farizeusok arra kérték Jézust, hogy összegezze a „Törvény“ lényegét, ő a két nagy parancsolattal felelt, melyben az Isten és felebarát iránti szeretetet foglalta egybe. Ezen az alapon áll azóta is a keresztény humanizmus.

Attérve Pál apostol erkölcsi tanítására, úgy találjuk, hogy az kevéssel több, mint ismétlése és kiterjesztése az egyén hangsúlyozásának, akit új életre serkent az Istennel való kapcsolat. Az egyén, a benne lakozó Krisztus által, állandóan megújuló ihletést kap a felebaráti szeretetre. Így a Római levél 12. részét sok tekintetben úgy tekinthetjük, mint a Mt 5: 38—48 és 25: 31—40-ben foglalt szöveg emberi kommentárját, mely szerint a szerencsétlen és szenvedő ember iránti gondoskodás kiterjesztendő az ellenségre is: „Azért, ha éhezik a te ellenséged, adj ennie; ha szomjúhozik, adj innia; [...] Ne győzöttessél meg a gonosztól, hanem a gonoszt jóval győzd meg.“ (Róm 12: 20—21) Majd az 1 Kor 3. részben Pál emlékezteti olvasóit, hogy mi „Isten munkatársai“ vagyunk. Ez a kiváltság és méltóság a legnagyobb érték, melyet sohasem szabad szem elől téveszteni. Mi azonban nem csupán Isten akaratának emberi eszközei vagyunk, hanem Isten lakóhelyei is. Pál ezzel a felfogással megelőzi Chrysostomos jelentős megállapítását, mely szerint: „Isten igazi Shekinah-ja az ember“ (Shekinah: Isten földi jelenléte, lakása — a „shakhan“, lakni igéből), amikor a korinthuszi gyülekezetnek ezt írja: „Nem tudjátok-e, hogy ti Isten temploma vagytok, és az Isten lelke lakozik bennetek?“ És még hozzáfűz egy hosszú időn át figyelembe nem vett mondatot: „Ha valaki Isten templomát megrontja, megrontja azt az Isten. Mert az Istennek temploma szent, ezek vagytok ti“ (1 Kor 3: 16—17). Hogy ez közhely volt Pál gondolkozásában, bizonyosnak tűnik abból is, hogy az apostol ugyanehhez az érvehhez folyamodik a korinthusziakhoz írott későbbi levelében, ahol azt kérdezik: „Vagy mi egyezése Isten templomának bálványokkal? Mert ti az élő Istennek temploma vagytok.“ (2 Kor 6, 16)

A jánosi irodalom szintén tele van hasonló teocentrikus humanizmussal. Vegyük ennek egyetlen példáját, az 1 János levelét, mely az Isten atyáságának csodálatos biztosítékát és egy dicsőségesebb átalakulás ígérését tartalmazza: „Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, és még nem lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk.“ (1 Ján 3, 2) Az evangélium, melyet a keresztények kaptak, tulajdonképpen nem más, mint a tiszta felebaráti szeretet, olyan szeretet, mely az önfeláldozásig és a halálig is elmegy, ha szükséges. „Nincsen senkiben nagyobb szeretet annál, mintha valaki életét adja az ő barátaiért“ (Jn 15, 13). Ilyen hangsúlyozott a 4. evangélium tanítása a szeretetről és a szolgálatról,

mely újból és újból visszhangzik az 1 János levélben, midőn felebarátunk iránt az irgalom és részvét gyakorlására hív. „Akinek pedig van miből élnie e világon, és elnézi, hogy az ő atyjafia szükségben van, és elzárja attól az ő szívét, miképpen marad meg abban az Isten szeretete?“ És az író még hozzáteszi: „Fiacskáim, ne szóval szeressünk, se nyelvvel; hanem cselekedettel és valósággal.“ (1 Ján 1: 17—18)

Nyilvánvaló, hogy Jézus korában sokat és szépen beszéltek a felebarát iránti szeretetről, de nem vitték át cselekedetté és gyakorlati magatartássá. Erre a tényre Jakab levele írójának állásfoglalásából következtethetünk, aki a hitet és a cselekedetet egymással élesen szembeállítja. Az író azt vitatja, hogy a vallás nem a beszéd, hanem a cselekedet dolga, a keresztény ember hitének és szeretetének alkalmazása a mindennapi életben, és nem feledkezvén meg a szükségben levők iránti jószívúségről. A legtágabb értelemben vett felebaráti szeretet és a teljes jóakarát gyakorlása által állíthatjuk magunkról, hogy igazán vallásosak vagyunk és ragaszkodunk Istenhez (vö. Jak 1, 26).

A későbbi keresztény írók a hellenisztikus gondolkodás befolyása alatt állva hirdették, hogy a keresztény hivatás olyan életre irányul, mely az isteni természet részese (2 Pét 1, 4). Másszóval az ember képes részesülni a végtelen jóságban, amennyiben vállalja a magas rendű erkölcsi életet, melynek követelményeit a 2 Péter levél írója ezekben foglalja össze: „a ti hitetek mellé ragasszatok jó cselekedetet, a jó cselekedet mellé tudományt, a tudomány mellé pedig mértékletességet, a mértékletesség mellé pedig tűrést, a tűrés mellé pedig kegyességet, a kegyesség mellé pedig atyafiakhoz való hajlandóságot, az atyafiakhoz való hajlandóság mellé pedig szeretetet“.

Az Isten és a keresztény ember közötti kapcsolat kérdése jelentkezik a 4. evangélium logosz-tanában és a megtestesülés egyetemességében. A hagyományos keresztény tanítás a logosz alkalmazását csak egy emberre, Krisztusra, az „Isten-emberre“ szűkíti le. Az evangélium prologusa azonban szélesebb körű alkalmazást sugalmaz. A logosz — az isteni értelem vagy az ige — szellemi lényeg volt, mely Istent összekapcsolta az emberrel: „Öbenne vala az élet, és az élet vala az emberek világossága“ (1, 4).

JOHN McLACHLAN

Megjelent a *The Divine Image* (The Lindsey Press; London, 1972. 41—68. 1.) c. művében. Rövidített szöveg, fordította dr. Erdő János.

JEGYZETEK

- ¹ Dante: Isteni színjáték. Fordította Babits Mihály. Bukarest, 1957. 124. l.
- ² Bonet—Maury: *Early Sources of English Unitarian Christianity*. XII., XVI.
- ³ *Humanism*. 127. l.
- ⁴ *The Goodly Fellowship: Studies in the Hebrew Prophets*. 165. l.
- ⁵ *Commentary on the Bible*. 137. l.
- ⁶ *Nic. Ethics*. IV. k. 4. r.
- ⁷ *The Old Testament and After*. 497. l.
- ⁸ A. Deissmann. *Light from the Ancient East*. 167—8. l.
- ⁹ *The Republic*. V. k. 460—461. l.
- ¹⁰ *The Jesus of History*. VI. r.
- ¹¹ Vö. T. F. Glasson *The Modern Churchmann* c. folyóirat 1969 júliusi számában (297) megjelent dolgozatával az „Emberi rendeltetés“-ről, melyben többek között ezeket írja: „Nyugat tragédiája, hogy Augustinusnak, ennek a nagy keresztény gondolkozónak a befolyása olyan nagy volt, hogy sok lényeges kérdésben ítéletét véglegesnek fogadták el, és a tridenti zsinat dogmának nyilvánította... Az augustinusi hitrendszernek alapja és kiindulási pontja az volt, hogy az emberi faj Adám bűne következtében „elveszett tömeg“ lett. Ebből a kárhozatra ítélt fajtól az isteni kegyelem egyeseket kiválaszt az üdvösségre... Ezzel szemben mi, állítja Glasson, az emberi élet folyamatát úgy látjuk, mint az emberiség nevelését; Isten neveli gyermekeit és vezeti őket dicsőségre.“

EGY HOLT-TENGERI TEKERCSTÖREDEK MEGSZERZÉSÉNEK TÖRTÉNETE

Az unitáriusok tudományos hozzájárulása a holt-tengeri kéziratok feldolgozásához jól ismert. Elég, ha csak C. F. Potter, A. P. Davies, D. Howlett teológusok és M. Larson világi tudományos kutató nevét említjük. Irodalmi munkásságukat ismerik és értékelik, akik a holt-tengeri tekercsek körül keletkezett nagy irodalom bibliográfiájában otthonszak. Kevésbé ismert azonban az, hogy egy amerikai unitárius egyházközség is részt vett a holt-tengeri tekercs-töredékek felvásárlásában, és magáénak mondhat egyet, melyről közben kiderült, hogy egyike a kumráni barlangokban felfedezett töredékek legjelentősebbjeinek.

A szóban forgó egyházközség a New York-i All Souls nevű unitárius egyházközség¹, amely a kézirat-töredéket 1958-ban vásárolta meg, s ezért az All Souls-tekercs elnevezést kapta. A vásárlás izgalmas történetét és a kézirat jelentőségének felismerését mondja el a következőkben a fenti egyházközség lelkésze, W. D. Kring.

A történet 1958 tavaszán kezdődött New Yorkban. Az All Souls unitárius egyházközség előadássorozatot rendezett a Biblia és régészet címen. Két előadást áprilisban E. A. Speiser, a pennsylvaniai egyetem tanára a Régészet és az Ószövetség, a másik két előadást májusban F. M. Cross tartotta a Régészet felfedezései a holt-tengeri tekercsekkel kapcsolatban címen. Cross a harvardi egyetem ószövetségi tanészékének kiváló tanára, a kumráni IV. sz. barlang tekercseinek közzétételével megbízott bizottság tagja volt.

Második előadásának befejezése után Cross feltárta előttem a még ismeretlen Kumráni tekercs-töredékek történetét, melyek a beduinok kezében vannak, s vásárlóra várnak. S bár eredetileg a beduinok fedezték fel 1947-ben az egyik kumráni barlangban az első tekercset, a jordániai kormány több bibliakutató intézettel karöltve átvette a további kutatások irányítását és védnökségét. A barlangkutatás most már a tudósok kezébe került. Sokáig az volt az általános vélemény, hogy a kumráni I. sz. barlang tulajdonképpen elszigetelt rejtekhely volt; ezt megerősítette az a tény is, hogy két évig több tekercset nem is találtak.

1952-ben a beduinok az I. sz. barlang közelében újabb barlangokat fedeztek fel. A II. sz. barlangban csak kisebb kézirat-töredékeket

találtak, míg a III-ban a híres réztekercset találták meg. Az új felfedezések fényében most már a Kumrán térségben található romok is, melyeknek előbb nem tulajdonítottak fontosságot, jelentőséget nyertek. 1952 márciusában R. de Vaux és L. Harding tudósok megkezdték az ásásokat Kumránban. Megállapították, hogy az épületromok az esszénus közösség gyülekezeti házának romjai, melyet a J.e. II. század közepétől J.u. 68-ig használtak. A tudósok az 1952-re tervezett ásásokat befejezve, visszatértek Kumránból. A beduinok azonban folytatták a kutatást. 1952 késő nyarán, mintegy 200 yardra az esszénus rendház romjaitól, felfedeztek egy másik barlangot, amely a IV. sz. barlang elnevezést kapta. Közel a barlang bejárat-szintjéhez nagy mennyiségű megrongált kéziratra bukkantak, melyekről később kiderült, hogy az esszénusok könyvtárának részei voltak. A hatóságok, amint erről értesültek, azonnal betiltották a további kutatást. Nemsokkal később hivatalosan ellenőrzött ásások kezdődtek. R. de Vaux, L. Harding és munkatársaik, bár ők is legalább száz kézirat-töredéket találtak, megállapították, hogy az anyag többsége a beduinok kezébe került. Ez akkor derült ki, amikor a beduinok ügynökei az általuk talált tekercseket eladásra kezdték kínálni. Mihelyt erre a célra megfelelő pénzalapot sikerült teremteni, kezdetét vette a IV. sz. barlangból származó kéziratoknak a beduinoktól való megvásárlása. A vásárlás nagyon elhúzódott, s az anyag helyreállítása is hosszadalmas és nehéz műveletnek bizonyult.

Crossnak érthetően az volt a véleménye, hogy a még létező kéziratoknak a hozzáértő tudósok kezében lenne a legjobb helye. Kifejezte aggodalmát is, hogy a beduinoknál levő anyag örökre elveszhet a tudomány számára, ha csak azonnal fel nem vásárolják. Ezek után hozzám fordult, és megkérdezte: nem lennének-e egyházközségemnek olyan tagjai, akik hozzájárulnának ilyen kézirat megvásárlásához.

Már az eddig hallottak megragadták érdeklődésemet, gyorsan számba vettem híveimet. Amint a lehetőségeket mérlegeltem, hirtelen egy név ötlött fel bennem: T. Lindsley geológus, nyugdíjas bányász mérnök neve, aki világhírré tett szert az ércelelőhelyek kutatásában s különösen a kanadai nikkell-bányászatban. Ezt az embert minden érdekelté, ami a földből kikerült. Miért ne érdekelnék a barlangokba eltemetett kéziratok is éppen úgy, mint az ásványok? S még volt egy dolog, amire emlékeztem, hogy ő egy alapítványt létesített édesapja, John Lindsley emlékére, melynek célja nem volt ellentétben azzal, hogy a holt-tengeri tekercsek vásárlására fordítsassék. Megemlítettem Crossnak a geológus nevét. Crossnak tetszett a dolog, s így írtam Lindsley-nek, elmondva neki röviden a Cross tanárral folytatott megbeszélés lényegét. Néhány hét múlva, 1958 június végén levelet kaptam tőle, melyben értesített, hogy a Lindsley-alapítványból ötezer dollár adományt utalt ki azzal a céllal, hogy az „All Souls unitárius egyházközség tekercs-töredéket vásároljon“. Azonnal közöltem a jó hírt Cross-szal, aki abban az időben Jordániában tartózkodott. Mi akkor azt hittük, hogy a tekercs majd az egyházközség tényleges tulajdona lesz, bár szükségképpen a Palesztinai Archeológiai Múzeumnál maradna, mely a holt-tengeri anyag megőrzésének és tanulmányozásának központja volt; a tudományos munka befejeztével azonban az általunk vásárolt tekercs az egyházközség vég-

leges tulajdonába kerülne, melyet letétbe helyeznénk valamelyik megfelelő New York-i múzeumban.

Cross válaszelevelében örömmel közölte, hogy a jordániai tekercebizottság útján tárgyalt R. de Vaux-val, akinek hivatalos megbízatása van tekercek felvásárlására. Ugyanakkor azt is közölte, hogy a jordániai kormány új rendelete értelmében minden megvásárolt töredék állandó jelleggel a Palesztinai Archeológiai Múzeumban őrzendő. Az egyházközség pénzén vásárolandó anyagot viszont az All Souls unitárius egyházközség holt-tengeri tekerccsgyűjteménye néven fogják nyilvántartani, jóllehet az egyházközség csak névleges tulajdonosa lesz az anyagnak. Kérdése az volt, hogy ilyen körülmények között felülvizsgáljuk-e elhatározásunkat.

Természetesen nem tettük. Eredeti szándékunk az volt, hogy megmentsük a kézirat-töredékeket a tudományos kutatás számára, végeredményben tehát nem a tényleges birtoklás a fontos. Így amikor július 15-én az 5000 dolláros csekk hozzám érkezett, azonnal átutaltattam Jordániába az illetékeseknek. A kísérőlevélben közöltem, hogy: „Az egyházközséget és Lindsley-t nem annyira az adományösszeg jelenlegi feltételei érdeklik, mint az, hogy a pénz és a tekercek minél előbb a tudósok rendelkezésére álljanak. Az ajánlott feltételekkel mindenben egyetértünk.“ Ettől kezdve az egyházközségben izgatott várakozásban éltünk, ha egyáltalán sikerül, milyen lesz a vásár és vajon milyen töredékeket vásárolnak meg a mi pénzalapunkkal.

Nem kellett sokáig várnunk! J. Saad, a Palesztinai Archeológiai Múzeum gondnoka közölte velünk, hogy a vásárlás július 20-án Cross közreműködésével megtörtént. Leveléhez egy 0745 sz. nyugtát is mellékelte a Múzeum részéről „egy hiányos héber pergamentekercs darabról, mely a Deuteronomiumot² tartalmazza“. A levél szerint „a vásárolt tekerccs a legjobb darabja a IV. sz. barlang különben töredékes bibliai anyagának. Négy 12 soros oszlop teljesen hiánytalan, az ötödik oszlop is ép, s van egy hatodik töredékes oszlop is. A szövegben megtalálható az 5. fejezet minden szava a tízparancsolat egy érdekes változatával együtt. A 6. és különösen a 8. fejezetből is van egy rész a tekerccsen.“

Az első hír nagy izgalmat váltott ki. Mi a legjobb esetben is csak arra számítottunk, hogy kapunk néhány megrongált kézirat-töredéket, mely jellemző volt a IV. sz. barlang anyagára nézve. A feltételezés szerint amikor J.u. 68-ban a X. római légió közeledett Kumránhoz, az esszénusok gyorsan összeszedték könyvtárukat, s ebben a barlangban helyezték biztonságba. Valószínűleg nem volt idejük arra, hogy a tekerceket agyagkorsókba tegyék, ahogyan az az I. sz. barlangnál történt. Így természetesen a IV. sz. barlang anyaga az eltelt századok alatt nagyon megrongálódott. És mindezek ellenére mi nem ilyen töredéket vásároltunk, hanem a tízparancsolatnak egy jól megmaradt teljes példányát, mely — a későbbi megállapítás szerint — a keresztény korszak első éveiből való, és a tízparancsolatnak egyetlen teljes példánya, mely a holt-tengeri leletek közül került elő.

A kézirat a tudósok kezében volt. Cross augusztus 14-i levelében ismertette közelebbről a tekerccset. „A tekerccset egy nedvesítőbe tettem

— írta Cross —, és előkészültem a fényképezésre. Következett a tekercs kibontása. A szabadon levő oszlopról tudtam, hogy a Deuteronomiumról van szó. A tekercs minden nehézség nélkül kigöngyöldött, nem volt szükség foltozásra, s tisztításra is csak alig. Egy-két helyen kellett megerősíteni csupán. A kézirat nagyszerű múzeumi anyag. Keletkezési ideje a keresztény korszak kezdetére utal. Mindenesetre kiváló darab.“ A tekercs 3 incs széles és 18 incs³ hosszú, miután a két darabot összevarrták.

Reméltük, hogy a kézirat fényképét hamarosan meglátjuk, de közölték velünk, hogy mindaddig nem kaphatjuk meg, míg a felfedezésről a hivatalos jelentést F. M. Cross és P. Skehan tanárok meg nem írják, akiknek megbízatásuk volt arra, hogy a IV. sz. barlangban talált Pentateuch (Mózes öt könyve) töredékekről a hivatalos beszámolót elkészítsék. Cross úgy gondolta, hogy azt egy éven belül elkészítheti, de a harvardi egyetemről olyan soronkívüli munkát kapott, mely teljes idejét igénybe vette, így a közlemény megjelenése egyre késett.

A következő tavasszal alkalmam volt Harvardba menni, s úgy rendeztem a dolgom, hogy Cross tanárral is találkozzam. Beszélgetésünk rendjén, az irodájában, megmutatta nekem a tekercs fényképét, s le is fordította a héber szöveget. Első észrevétele, amint a szöveget lefordította, az volt, hogy a tekercs szövege mily szorosan követi a hivatalosan elismert maszoréta szöveget. Ez azt bizonyította, hogy a héber szöveg épségére az évszázadok során nagy gondot fordítottak. A holt-tengeri tekercesek felfedezése előtt az egyetlen fellelhető héber szöveg — kivéve a szétszórtan megmaradt egyiptomi papiruszokat — a keresztény korszak 9. századából való. Az általunk megvásárolt tekercs szövege követte a maszoréta szöveget, csaknem azonos volt vele, bár majdnem egy évezreddel megelőzte a legkorábbi ószövetségi kéziratot. Mivel az All Souls Deuteronomium a tízparancsolatnak a legrégebb teljes szövegét őrizte meg, így bármely szövegmagyarázatnak kiindulási pontját képezte.

Crosstól értesültem még a szombat napi érdekes változatról, melyre Saad is utalt említett levelében. A variáns a negyedik parancsolatra vonatkozik a szombat nap megtartásával kapcsolatban. A negyedik parancsolatnak a deuteronomiumi hivatalos héber szövegéből hiányzik két mondat, mely megtalálható a negyedik parancsolat 2 Mózes 20: 9—11-i változatában. A negyedik parancsolat fordítása, amint az All Souls Deuteronomiumban megtalálható, a következő:

„Vigyázz a szombat napra, hogy megszenteld azt, amiképpen megparancsolta néked az Úr, a te Istened.
Hat napon át munkálkodjál, és végezd minden dolgodat;
de a hetedik nap az Úrnak, a te Istenednek szombatja, semmi dolgot ne tégy azon,
se magad, se fiad, se leányod, se szolgád, se
szolgálóleányod, se ökröd, se szamarad,
és semminemű barmod, se jövevényed, aki a te kapuidon belül van,
hogy megnyugodjék a te szolgád és szolgálóleányod,

mint temagad. És megemlékezzél róla, hogy
szolga voltál Egyiptom földjén és kihozott onnan téged
az Úr, a te Istened erős kézzel
és kinyújtott karral;
azért parancsolta néked az Úr, a te Istened, hogy a
szombat napját megtartsad,
*hogy megszenteljed; mert hat napon teremté az Úr
az eget és a földet, a tengert és mindent, ami azokban van;
a hetedik napon pedig megnyugovék. Azért megáldá az Úr a szom-
bat napját és megszentelé azt.*"

Hogy vajon ennek a két mondatnak betoldása az esszéus írrok hibájából került-e a szövegbe, vagy ez a változat volt az elfogadott szöveg az esszéus gyülekezetben, nem tudható. Én azt a feltevést fogadom el, mely szerint ez a tekercs, mely valószínűleg csak a Deuteronomium szövegét tartalmazta, az esszéusok egyéni használatára készült, és mert a szombat megtartása fontos volt számukra, a 2 Mózes könyvében levő változatot tudatosan írták a deuteronomiumi változathoz, hogy a szombatra vonatkozó teljes szöveg együtt legyen.

1960 októberében volt, hogy az általunk megvásárolt tekercsről fényképet kaptunk, de még akkor is figyelmeztettek, hogy a Cross könyve megjelenése előtt ne mutassuk azt senkinek. Amint az idő telt, s a könyv megjelenése késett, kísérletet tettem a jordániai hatóságoknál, hogy az 1964-ben tartandó New York-i világkiállításon a tekercest állítsák ki. Kedvező választ kaptam. Közben elhatározásukat odamódosították, hogy a holt-tengeri tekerceket egy utazó kiállításnak adták át, hogy az a világkiállítás idején az Egyesült Államokban, Kanadában és Angliában azt bemutassa. A kiállítás, melyben a mi tekercsünk is benne volt, 1965-ben jött az Egyesült Államokba, ahol New York kivételével több városban bemutatták; ezt követően pedig Kanadában és Angliában állították ki.

1966-ban nyári vakációmát Közel-Keleten töltöttem. Felhasználtam az alkalmat arra, hogy Jordániába utazzam a tekercs megtekintésére, mely a Palesztinai Archeológiai Múzeumban volt kitéve. Nagy élmény volt, amikor elutazásom előtt a tekercsről készült színes fényképet megkaptuk, de leírhatatlan volt az az érzés is, amit az eredeti tekercs tényleges látása váltott ki bennem. A katalógusban, mely a kiállítást kísérte, volt egy fényképmásolat, valamint Crossnak a fordítása, így többé nem volt titok a tekercs tartalma. Ennek következtében megkaptuk az engedélyt a színes felvétel bemutatására, és az ott látható ma is templomunk előcsarnokában.

D. W. KRING

Megjelent a The Unitarian Universalist Christian 1972 nyári (22. évfolyam 2. sz.) számában The riddle of the All Souls Deuteronomy címen. Rövidített szöveg, fordította dr. Lőrinczy Géza.

JEGYZETEK

¹ Az All Souls nevet viselő unitárius templom New Yorkban a Lexington út és a 80. utca sarkán épült. Az amerikai unitárius egyházközségek egy-egy nagyobb városban a keletkezésük vagy építésük sorrendjében nevezték el templomaikat. Így beszélnek Első, Második Unitárius Egyházközségről. De használtak olyan elnevezést is, melyben az unitárius név nem szerepelt. Így pl. a fenti történetben szereplő unitárius egyházközség neve All Souls Church volt, ami magyarul „minden lelkek templomá“-t jelenti.

² Mózes ötödik könyve.

* Yard: angol hossz mérték, 91,44 cm; láb: 30,48 cm és az incs: 2,54 cm.

DATKI SZÖKÖTT JOBBÁGY KERESÉSE 1685-BEN

Sükösd György, Bethlen Gábor tanácsosa halála előtt három nappal (1631. március 20.) tett végrendeletében az Olt alsórákosi szorosa őrizetére régidóktól rendelt négy faluját, Hévizt, Datkot, Alsórákost és Úrmöst olyan falvaknak nevezi, melyekben „sok esztendőktől fogva az unitaria religio vigealt“. Az alábbiakban Datkról közlünk egy érdekes, szökött jobbágyot kereső tanúvallatást, melynek dátuma 1685. III. 16., s mely a Bethlen család levéltárában P. 56. XC. k. 40. cs. 1. sz. alatt található a M.O.I.-ban.

Olthévízen a Hévízi Mihály községi bíró, Bethlen Sámuel jobbágya házánál végzik Petki Nagy Boldizsár és Szentkirályi Ferenc a tanúk kihallgatását. Bethlen Sámuel és felesége borsai Nagy Borbála, a Bethlen Kata szülei, Datkon is birtokosok, keresik elszökött jobbágyukat, s a tanúknak erre a két kérdésre kellett feleletet adniuk: 1. „Tudod-e, András Deák, kit más névvel Fodor Andrásnak híttak, hogyha Fejér vármegyében Datki eos örökös jobbágyfi löt volna?“ 2. „Tudod-e, ha fiai voltak, kiknek hítták, most is kiknek hívattyák magokat s hol laknak?“

Nyolc tanút hallgatnak ki, kik közül az első hévízi Vayas István kb. 60 éves, özvegy Gillányi Gergelyné, Apafi Annának, a fejedelem testvérének a jobbágya. A következő hét tanú alsórákosi, mind Budai Péter jobbágyai.

Vayas István az első kérdésre így vall: „Tudom, hogy a kérdésben forgó András Deák, ki más névvel Fodor András vala, hogy Fejér vármegyében Datki eos örökös jobbágyfi vala.“ — A másodikra: „Fiait is ismerem, edgyik Miklósvárszékbén 3-rom Székben Bölönben lakik, Pap Istvánnak hívattya magát, az másik Udvarhelyszékben Homorod Almáson Szabo alias Almási János Deák Úr földén lakik, Andrásnak hívják.“

A 2. tanú, Nyiri Péter 57 éves jobbágy az előtte szóló vallomáshoz még azt adja hozzá, hogy a keresett Fodor András „pap lett, engem tanította is“.

Jó György Tamás 50 éves, Huszár János 53 éves és Gáspár János 80 éves úgy vallanak, mint az első, de az utóbbi vallomását megtoldja

ezzel: „még velem edgyütt Datkról ide Héwizre járt a szolgálatra iffiú legény korában, az után Pappá löt“.

Imre András 65, és Gergely János 50 éves semmi különöst nem mond, viszont Fodor János 70 éves újként a következőket vallja: „Az elmúlt nyáron nálam vala András Deákné, eo mondá, s tőle hallottam, hogy edgy fia H. Almáson Szabó alias Almási János Deák Úr keze alatt s földin lakik.“

Ez a vallató levél nem beszél arról, hogy datki Fodor András, aki fiatal legény korában még tette a jobbágyi szolgálatot, milyen körülmények között szökött meg, hol tanult és hol szolgált mint lelkész. De alsórákosi Nyiri Péter vallomása, hogy őt tanította, sejteti, hogy Alsórákoson is szolgált. Egyik fia pedig Pap István néven Bölönben volt unitárius lelkész.

Családtörténeti adatok mellett két unitárius lelkészről tudósít ez a tanúvallató jegyzőkönyv.

Dr. IMREH BARNA

A FIRTOSVÁRALJAI TORONY ÉPÍTÉSÉNEK VERSES KRÓNIKA-TÖREDÉKE AZ 1840-ES ÉVEK ELEJÉRŐL

Régi kéziratos könyveink az elmúlt idők történeti, művelődéstörténeti eseményei iránt érdeklődő kutatónak a korabeli adatok valóságos kincstárát jelentik. Jellemük szerint különösen a falusi földművesek vagy a körükből valamelyes iskoláztatás révén kiemelkedő „penés emberek“ tolla alól kikerülő kódexszerű naplók, verses krónikák, alkalmi feljegyzések azok, amelyek fokozott figyelmet érdemelnek. Ezek ugyanis az illető helység jelentősebb helytörténeti eseményeinek, a gazdálkodással kapcsolatos termelési és időjárásbeli megfigyeléseknek, természeti vagy más katasztrófák emlékeinek, az ember és állat egészségvédelméért kifejtett megelőző vagy gyógyító népies eljárásoknak, s nem utolsósorban az írók érdeklődési körének — szemléletüket, gondolkodási módjukat tükröző — hűségese dokumentumai.

Egy ilyen gazdag, változatos tartalmú, a XIX. század közepe tájáról származó kódex mentődött meg a pusztulástól a Hargita megyei Firtosváraljából. Írója *Szederjesi Sigmond*, aki az 1840-es évek első felében az ottani unitárius egyházközség gondnoka volt, s aki mint korának latinos műveltségű falusi embere — írásával — széles körű érdeklődésről, gyakorlati érzékről és egyúttal költői vénáról is tanúbizonyságot tesz. Kódexe több — kemény táblába kötött — nyolcadrét nagyságú füzetből áll, amiket 1839-ben „Testét nyugtató idejében“ kezdett „írkálni“. A különböző vegyes tartalmú, régebbi idők írásaiból válogatott másolatok, valamint egyéni feljegyzések közt több egyháztörténeti vonatkozású anyagot is találunk. Ilyenek pl. — többek között — 1839-ből az erdélyi „Unitar a Egyházi Törvényhatósági Kerületek“ leírása, „melyek Nyoltz Esperestség által igazítottak“ az akkor létező vagy megszűnt egyházközségek, valamint iskolák felsorolásával, vagy „Az Új Catolicha Vallás Eredete — és Fő elvei Német honban 1844-ben. Költ ezen tudósítás Kolozsvaron[n] 1846-ban ottani Unitárius pap Kriza János által Balás Mihályhoz [...] csehétfalvi Balás Mihály kérelmére válaszul.“ — Ezek mellett helyi egyháztörténeti leírások, adatok is olvashatók. A kódex e'ején verses krónikában írja le a váraljai templom tornyának építését. Sajnos, az első öt lap kitépődött, s így az építéstörténet első fele — valószínű az előkészületek leírása — hiányzik, de a megmaradt

rész is érdekes tájékoztatást nyújt az építés idejéről, valamint körülményeiről, eseményeiről. Az egyházközség történetének a torony építésére vonatkozó száraz adatait a verssorokba fogott — sokhelyt humoros ízű leírás — színes mozzanatokkal egészíti ki, az alábbiak szerint:

. . . . .

Pallér Testvérére: Gyakorta haragszik
Ha annak kel lenni hamar szitkozodik
Vaklással dolgoztak 19 napig.
Négyen míg le hozták éppen az ajjáig
Tornyunknak munkáját hogy bé végezhették,
Pálinkát Kortsomán bővön ki kérették
Jöttek Szállásokra — de tántorgo Lábbal
Mind tsak Sido Betüt tsináltak azokkal
Sokat beszéllettek de nyelvek nem fordult
Minden sik beszéden, tsak gagyogva lodult
Ekkor a Pallérunk tsuda, de jozan volt —
Okos beszédeket, és értelmesen szolt.
Eljövén az Sötét, Csendes halgatással
Morphéus le veré, Lábokrol azonnal
Másnap ebéd tájba költek fel álmokbol
Napszámokat kérték kia Palléroktol
27 forintot 84 pénzt attam
10 Forintal Pallért meg ajándékoztam.
Négyszáz és 25 forint kész pénzt kapot
A mellyért pallérunk nekünk Tornyt rakott
12 Szász Véka Meszet fel dolgozat
Tornyunk munkájának míg végire juta
19 napig míg ötön vakoltak
6 Forint 60 pénzt f.ustokon meg ittak
Egy kupa pálinkát végső Áldomásba
Attam de nem érték azzal Valojába
Még fél Kupát attam, s így meg elégettek
S azzal végső butsut Könnyes szemmel vöttek
Midön Ezer után Nyolcszáznegyvenhárom
Juniusnak napja volna Tizenhárom
Már Tornyunk egészen = mindenkép kész vala
Az idő is akkor felettébb változa
Mert szünet nélküli esső kezdé lenni
Mellyért a Vaklás is nem toda száradni
Az Észak oldalát verni kezdé nyersen
A Szép fejeztittést mind le mosa innen
Firtos Váralyai Kitsin Ecclesia
Tornyát végezheti azon örvend vala
Földi Vitézsége Esztendei közöt
Két Esztendők alatt illy Tornyt Épített
Költséges a munka De hála Istennek
Hogy mind Kész munkának mindenek örvendnek
Áld meg oh Szent Isten Földet tsendeséggel

Tartsa fen Tornyunkat ezen Szép Épséggel
 Ne rendüljön Soha meg Fundamentuma
 Fentmaradgyon rajta Ezeredek nyoma
 Emberek kik ennek munkáját tettétek
 S a Segedelemért az Istent kértétek
 Láttjátok 'e hogy azt bővön meg nyertétek
 Mert im Czélotokat ebbe el értétek
 Isten kegyelméért még esedezzetek
 Bizonyosan mondom, hogy azt meg nyeritek
 Akár mi nagy dolgot hogy ha el kezdetek
 Az Isten meg segít: s végbe vihetitek
 Mint hogy Templomunk is sorvadozni kezdet
 Mi Nyoltz Száz elejin: nem rég építettet
 Szent tziel hiannyait annak is meg látni
 Nem tsak: de szenteb tziel meg igazittani
 Kö Kerittésekkel körül keritteni
 [Betoldott jegyzet] Kö kerittés végződött 1848 ba
 Került 50 Rf és 26 xterekbe egészen
 mind össze.
 Tüztöl vitzöl s minden romlástól félni
 Későbbi maradék ti néktek jóvallom
 A kinek kezibe kerül az irásom
 Buzdítson titteket ezen munka arra
 Hogy ti nem hadgyátok ezt el pusztulásra
 Ki írta akartok még arról is tudni
 de felettéb nem kell most azon aggodni
 Mert ki találása nem felettéb nagy gond
 Lás meg érend végén Szederjesi Sigmond mp.

A verses krónika befejező strófáinak a hálaadásra és a buzditásra vonatkozó nemesen szép hangvétele után az író toronyépítéstörténeti leírásának igaz voltát az alábbi záradékban hangsúlyozza: „Ezen fen-nebbi írásom a munka folytával folytatván, a munka véghez menetele után Közeleb jöt Karátson első napját előző Vasárnap az az 1843 ik Év December 24 ik napján bé végeztem. F.vil. Szederjesi Sigmond még pedig oly vigyázattal igyekeztem Verseimet alkalmaztatni, hogy a tökéletes s igazságot fejezze ki: minden ki tétele, azt igaz Hittel Bizonyította F.V. Szederjesi Sigmond mp.“

A toronyépítés leírása után még néhány — az egyházközség története szempontjából fontos eseményt szintén megörökít.

A templomhoz kapcsolódik az orgona építésének idejére és költségeire vonatkozó feljegyzés is:

Megemlékezik az „Ujabb Oskola Ház Építettése — parantsolat“-járól is a következő sorokkal: „Meg Ujjittattak 1843 ba a Falusi Oskolákra valo vigyázatok az említett Évbe folyt Gyrás Szék végzéséből: parantsoltatot Ujjab Oskola Ház Építettés — valamint a Vizitatio ugy az végre ki küldött Dullo Ur által is it a Firtos Váralyai Unitaria Ecclesiában.“

A kódex írója az egyházközségben betöltött funkciójára vonatkozóan így tájékoztat: „1840-be Január 8 kán Curator lettem 1845 be Szent Márton nap után le is tettem Szederjesi Sigmond mp.“

Földműves foglalkozására pedig abból a — bevezető soraimban is már idézett — bejegyzésből következtethetünk, amelyben ezt írja: „1839 ben Testét nyugtato idejében irkálta Szederjesi Sigmond mp.“

*

A bemutatott adatközlés meggyőző példaként szemléltetheti, hogy érdemes a falvainkban még lappangó, és igen gyakran pusztulásra ítélt kéziratos emlékek után kutatni, amelyek tartalmukkal a művelődéstörténeti, helytörténeti és egyúttal egyházközségtörténeti ismereteinket sok új, eddig ismeretlen vonással gyarapíthatják.

Dr. MOLNÁR ISTVÁN

A TOROCKÓI SZIKLASÍROK

A temetkezés sajátos formájával találkozunk a torockói unitárius egyházközségben, melyről Orbán Balázs így emlékezik meg: „A temető annyiban sajátos, hogy igen sok családnak van ott sziklába vésett sírboltja minden külső jel vagy felirat nélkül. Halálozás esetén sírásót még akkor sem fogadnak, ha a halottas családnak kriptája nincsen, mert a sírásót, valamint a sírboltban való koporsóüreg helyét a közelebbi rokonok és szomszédok szokták díjtalanul elkészíteni. Ezen atyafiságos vagy felebaráti végszolgálat megtagadása egy lenne a közvélemény előtti önmegbélyegzéssel.“

Az idegenbe vetődött torockói, ha temetésen vesz részt, mindig iszonyodva hallgatja a sírgödörbe helyezett koporsóra zuhanó göröngyöket. Józán Miklós unitárius püspök temetésén (1946. I. 11.) részt vett torockói küldöttség tagjai megdöbbenéssel beszéltek el otthon, hogy főpásztoruk koporsóját egy mély gödörbe eresztették le, és reá húzták a földet. A XX. század elejéig általános szokás volt, hogy a községből kenyérkeresetre eltávozottak meghalni hazatértek; az idegenben elhunytat pedig hozzátartozói szállították haza a torockói temetőbe.

A torockói temetkezés jellegzetessége a sziklasír, mellyel sem a szomszédos községekben, sem máshol az országban nem találkozunk. Kivételt képez Torockószentgyörgy, ahol újabban az odaköltözött torockóiak kezdenek sziklasírokat építeni. Torockó ősi települése a hagyomány szerint, melyet Orbán Balázs is átvett, a mai Remetében, illetve Tölgyes mellett, a legrégebb bányák közelében volt. Itt az ún. Botárokcsúre közelében feliratos kőlapokat is találtak. Hogy az őstelepülés lakói hogyan temetkeztek, milyen sírokat használtak, megfelelő ásatások hiányában nem lehet tudni. Tény az, hogy a torockóiak évszázadok óta a községtől délnyugatra levő domboldali temetőben, sziklasírokba temetkeznek. Kertekben legfeljebb a betelepült és még a köztemetőben sírral nem rendelkezők temetkeztek.

A sziklasírok eredetét és kialakulását valószínűleg két tényező határozta meg. Az egyik a torockói medence, illetve a temetőhely sajátos geológiai szerkezete, a másik pedig a XII. században Torockóra betelepített stájer (Ausztria) bányászok temetkezési szokása.

A torockói medence Turda és Aiud között helyezkedik el. A fő völgy észak—dél irányú. A völgyet körülvevő vonulatok az 1000 méternél magasabb kopár mészkőszikertes, keletre levő Székelykő és a szintén 1000 méternél magasabb, részben erdővel borított, kristályos palán nyugvó, kristályos, mészköves nyugati Egyesítő-, Szálas-, Ordaskő-vonulat. Ezek a kemény kőzetek nem voltak alkalmasak a sziklasírok készítésére.

A Szálas-vonulathól keresztbe, nyugat—kelet irányba mintegy 700 méteren felüli magassággal több dombvonulat ereszkedik le: a Temető-Bükk, a Kerekhavas, az Akasztódomb, a Kiskő. Ezek a dombok meredeken szakadnak le az észak—dél irányú fővölgyre. A dombvonulatok, főleg a Temető-Bükk-domb, geológiai szerkezete biztosította a sziklasírok készítését. A temetői domb alapszerkezete a neokomi homokkő, melyet vékonyabb-vastagabb homok, kavics, agyag fedőréteg borít. A homokkő viszonylag puha, könnyen véshető, vájható, és mégis elég szilárd a tartós sírbolt, a pinceboltozatok készítésére.

A másik tényező, amely hozzájárulhatott a torockói sziklasírok kialakulásához, a stájer bányászok betelepítése volt. Lehetséges, hogy ők települtek le a mai Torockó helyén, és lassan odahúzódtak le a remetei és a tölgyesi telepések is, de nincsen kizárva, hogy a mai település már ki volt alakulva a német bányászcsaládok bejövetele előtt. Mindenesetre akárhogv is történt, ezt a tényezőt alátámasztják a temetővel kapcsolatos németes elnevezések. A temetőt *Birgej*nek, *Beraej*nek, *Bergej-tető*nek, *Bürgének* nevezik. Dombról lévén szó, valószínűleg a *berg*-ből származhatik. Maga a sziklasír, a *birgej*, mivel elrejti a halottakat, származhatik a *bergen-*, *birg-*, *bürgen*ből is.

Az 1930—40-es évek idősebb torockói lakosai már nem használták a *birgej* elnevezést. Ők a temetőt *bérginek*, a Temető-tetőt *Bérgi-tető*nek, a Temető-oldalt, -völgyet, *Bérgi-oldal*nak, *Bérgi-völgy*nek nevezték. A *birgej* elnevezés csak egyes szólásmondásban maradt fenn. Ma is használatos „egyen meg a *birgej*“ — vagy pedig, ha valaki sokáig beteg és nincs kilátás a gyógyulására, el-elhangzik „téged is meggyógyít a *birgej*“ vagy egyszerűen „meggyógyít a *birgej*“. Eszerint feltételezhetjük, hogy a „*bérgi*“ magára a temetőre, a „*birgej*“ pedig a sziklasírookra vonatkozik.

A torockói temető a Bérgi észak-keleti oldalán fekszik, ott, ahol a legközelebb van a községhez, s ahol a fedőréteg agyagos, kavicsos, homokos, torockóiasan „sifaros“, meredek és alkalmatlan földművelésre, de megfelelő a sírboltok készítésére. A temető háromszög alakú, alapja a torockói déli nyúlványú Fő utca, a Szentgyörgy utcai kertek. Innen a kertek végéből emelkedik a Bérgi teteje felé. A temetőben a sírok párhuzamosan, észak—dél irányban vannak. A sírok keletre néznek és a domboldalon egymás fölött helyezkednek el, a mélyben. A sírhantok között helyenként észak—dél irányú gyalogösvények találhatóak. A Szentgyörgy utcai főbejárat helyenként lépcsőkkel vezet a temetőbe, ahol kétfelé ágazik, a megfelelő gyalogösvények felé.

A sírokat családonként örökölték; ha pedig már nem volt hely a sírban, akkor újat készítettek a temető szélén, vagy ahol még nem volt

sziklasír vájva. A XIX. század közepétől a község lakossága lassan csökken, és ez mind kevésbé tette szükségessé új sírok készítését. Az elmondottakból következik, hogy Torockón nem a temetés alkalmával, hanem jó előre biztosította minden család a nyugvóhelyét, a sírt, és a temetkezés napján a rokonok, a szomszédok csak kiásták a sziklasírhoz vezető bejáratot.

Hogyan készült, és milyen a torockói sziklasír?

Az 1920-as években a Pál család sírja annyira tele volt, hogy hely hiányában oda nem lehetett temetkezni. A családfő, Pál Simon, új sírt készíttetett, melyet e sorok írója is láthatott, és visszaemlékezhetett a sziklasír készítési módjára. Az 1920-as években még volt sírkészítő mester is. A temető déli középső szélén, ahol még nem volt régi sír, kijelölték a sírhelyet, egy fölfelé nyúló, keletre néző téglalapot. A hely szélessége egy méter, a hosszúsága pedig kb. három méter volt. A sírkészítő a téglalap szerint ásott le, menedékesen az alsó felében, függőlegesen a felső részén. Átvágta az egy-két méternyi vastag kavicsos, homokos, agyagos fedőréteget, majd pedig a homokkőrétegbe vágott be a felső részen mintegy 1,20—1,50 m-re. A kiásott törmeléket a leendő sírbolt fölé a felszínen helyezte el. Hogy ne omolják vissza a föld, két-három fosznideszkából kerítésszerűséget készített, és e mögé hordta fel fateknővel a törmeléket. Ez a kiásott gödör a sziklasír első része, a bejáratot. A bejáratot rész meredekségének a csökkentésére egypár lépcsőt is vágott. Ezt a bejáratot részt ássák ki a temetés napján, és a koporsó elhelyezése után ide húzzák kapákkal vissza a sírbolt fölé helyezett törmeléket, és zárják el a sírboltot a külvilágtól. Ezután következett a sír második részének, a sírboltnak az elkészítése. A téglalap függőleges felső részén levő, mintegy 1,5 m vastag homokkőbe egy 1 m magas és 0,80 m széles ajtószerű nyílást vésett, a két szélén mintegy 0,10—0,15 m párkánnyal az oda teendő ajtószerű deszkák támaszaként. Párkány nélkül is szokták készíteni, amikor a deszkák támasztására két oszlopot helyeznek el. Az ajtótól kezdődik a tulajdonképpeni sírbolt, amelyet teljesen a homokkőbe vésett a sírkészítő vájár. Először leásott mintegy 0,30 m-re. Ez lett a lépcső. Ezután következett a sírbolt vízszintes földje. A sírbolt alapja szintén téglalap. Méretei síronként váltakoznak. A szerző által 1939-ben lemért sírbolt alapszélessége 4 m, mélysége pedig 2,5 m volt, mintegy 4—5 koporsó részére készült. Vannak viszont kisebb és nagyobb sírboltok is, sőt lehetnek mélységben kétszeresek is, amikor egymás mögött két sor koporsó is elfér. Az oldalterjeszkedést legtöbbször meghatározza a szomszéd sírbolt közelsége. Ha a sírboltot oldalt szélesítik, áttörhetnek a szomszédos sírboltba is.

A sírbolt földjének egyik sarkában egy mélyedést ásnak, ez az ún. „csontgödör“. Ha már elkorhadtak a koporsók, és szükség van a helyre, a csontmaradványokat ebbe a gödörbe helyezik el.

A sírbolt fala előbb merőleges, majd egy méter után boltozatos. A laposan boltíves mennyezet erősebbé, ellenállóbbá teszi a sziklasírt. Ha kész a sírbolt, az ajtóba vastag, többnyire tölgyfa deszkából ajtószerűséget helyeznek, mely megakadályozza a bejáratot rész kitöltő törmelék sírboltba való beomlását.

Temetés alkalmával a XX. század elejéig ún. „gyontáros“ koporsókat készítettek. Ezek, akárcsak a régi bútorzat, „gyontáros“, azaz festett, zöld alapszínű volt. Erre festették reá a jellegzetes torockói bútorvirágzatokat, a nőknél vörös, a férfiak koporsójánál kék virágokat. Temetés alkalmával kiásott régi sírokban még most is látható épségben megmaradt, közel százéves festett koporsó. Szokás volt a koporsó fedelére a halott nevének és korának, születése és halála évének, valamint foglalkozásának ráfestése fehér festékkel, vagy kárpitosszeggel való „kiverés“, ami ma is jól olvasható. A koporsót a sírboltba fejjel előre viszik be és egymás mellé helyezik, elhalálozási sorrendben. Az elhelyezés szerint a halottak a sírboltban kifelé, keletre néznek. Ha a helyszűke megkívánja, keresztbe, egymás fölé is helyeznek, főleg kisebb koporsókat.

Bár a felhantolás és a sírjelzések nem tartoznak szorosan a sziklasírokhoz, s nem képviselnek torockói különlegességet, mégis szeretnék ezekről is egypár szót írni.

Temetés után a bejárati rész felett alakítják ki a sírhantot. A szokásos, megemelt sírhant egyszerű, keret nélküli, vagy kővel rakják körül, illetve deszkakeretbe foglalják. A sírhant jellegzetessége, hogy a bejárati rész és nem a sírbolt felett található.

A sírhantot már a sziklasír elkészítése vagy a temetés után szokták jelölni, vagy egyszerűen jelölés nélkül marad. A temetőben nincsenek fejfák. A XIX. század közepéig pajzsszerű fatáblákat állítottak, melyekre a feliratot helyezték el. Az 1930-as évek öregjei még emlékeztek ezekre, de idővel elkorhadtak, teljesen eltűntek. Ennek következtében sajnos már e sorok írója sem láthatott ilyen fatáblákat. A XIX. században a pajzsszerű fatáblákat felváltották az álló sírkövek. Ezek a sírkövek nem a sírbolt felett, hanem a bejárat keleti részén vannak elhelyezve. Így megtörténhetik, hogy a sírkő esetleg az alsó szomszéd sírboltja felett van. Az álló sírkövek időrendi fejlődést mutatnak. Egészen régiek az egyszerű, lapos kövek. Erre az egyszerű, sima, lapos kőre vésték a halott nevét. Egy ilyen egyszerű lapos kő található 1757-ből. A kő felső részén látható bekarcolva Torockó címere, a két hosszú és egy széles ekevas, majd pedig a hiányos felirat. Az álló sírkövek, amelyek a XVIII. század közepétől valók, lehetnek időrendi sorrendben ereszesek, laposak vagy obeliszkesek. Az ereszes sírkövek 1800 körüliek, a laposak 1850 körüliek, majd az obeliszkesek a XIX. század közepétől a mai napig, az általánosan használt formákkal.

A sírkövek anyaga a mészkő, a hidasí puha mészkő, a kristályos mészkő, a gránit és újabban a márvány. A mészkövet, a kristályos mészkövet Torockóról, a gránitot az Aranyos völgyéből, a márványt a közeli városokból szerezték be.

A sírkőfelirat szövege a halott személyével kapcsolatos egyszerű, vagy versbe foglalt adatközlés. Gyakori benne a rövidítés, a betűkihagyás és összevonás. Sajátossága, hogy a megfelelő szerszám rajzával jelzi a halott foglalkozását. Így a kapakészítőt a kapa és az ekevas jelzi, a bányászt a kalapács és a csákány, a kőfaragót a kalapács és a

véső, az ácsot a fejsze és a bárd. A verses feliratok a halott személyi adatai mellett kifejezik a hozzátartozók túlvilági életben való bizalmát és a boldog találkozás reményét.

A leírt sziklasírokon kívül a temető felső részén, ahol a fedőréteg vastag, és a homokkő mélyen van, a beköltözött lakosok egyszerű, függőleges sírgödrökbe is temetkeznek.

PÁL ANDRÁS

SZÓSZÉK – ÚRASZTALA

RÉSZVÉTEL AZ EVANGÉLIUM ÜGYÉBEN

Fil 1, 3, 4, 9,

Macedónia keleti részén, az Égei-tenger partjától néhány kilométerre feküdt az ókorban egy kis város, neve Filippi. Környékén közel két és félezer esztendővel ezelőtt, majd később, a római világbirodalom formálódásának időszakában nagy fontosságú ütközetek zajlottak le, amelyek a történelem alakulását lényegesen befolyásolták. Mint jelentős kolónia, amelyen a híres „Via Egnotia“ nevű műút is keresztülhaladt, a római világbirodalom hatalmas gépezetében fontos szerepet játszott.

Mégis e kicsiny várost, amely azóta romhalmazzá vált, és helyén ma egy jelentéktelen kis falu áll, mind a mai napig emlegetjük. E városnak örök dicsősége számunkra abban áll, hogy Pál apostol második nagy missziói útja során benne alapította meg első európai keresztény gyülekezetét. Az Ap Csel-ről szóló könyv a filippibeli gyülekezet alapításáról közölt tudósításában többek között elmondja azt is, hogy a nagy pogány—keresztény misszionárius ottani tevékenysége alig néhány napra korlátozódott, mert mint a rend háborgatóit társaival együtt letartóztatták, börtönbe zárták, és szabadulásuk után a várost elhagyni kényszerültek. Mégis e néhány nap elegendő volt arra, hogy Pál apostol e helységben olyan gyülekezetet teremtsen, amely életképesnek bizonyult, és az egyik legvirágzóbb keresztény közösséggé fejlődött. A legnagyobb keresztény hittérítő, aki az általa alapított gyülekezetek mindegyikét nagy szeretettel és gondoskodással szemlélte és irányította, talán mégis ezt a gyülekezetét érezte szívéhez legközelebb állónak. Bizonyára megragadta és meghatotta az a nagyszerű közösségi szellem, az a feltétlen hit és maradéktalan odaadás, az az őszinte, meleg ragaszkodás, amely e gyülekezet közösségéből és egyes tagjaiból feléje és rajta keresztül az evangélium ügye felé áradt. Ennek a gyülekezetnek írta az apostol római fogságából: „Hálát adok az én Istenemnek minden rólatok való emlékezésemben, mivelhogy *részt vettetek az evangélium ügyében* az első naptól fogva mind ez ideig. És azért imádkozom, hogy a ti szeretetetek még jobban-jobban bővülködjen ismeretben és minden értelmességben.“

Ma, ezen az áldott templomszentelési ünnepen, áhítatos érzések között kérdezzük: mi az evangélium, amelyről Pál apostol alapigénkben beszél, amelynek szelleme őt is ellenállhatatlan erővel megragadta, és a kereszténység legelszántabb ellenségéből annak legeredményesebb szószólójává tette? Mi az alap, amelyre a nagy keresztény misszionárius nagyszerű életművét felépítette? Mi az evangélium mondanivalója, amelynek ügyében az apostol tanúbizonysága szerint a filippibeli gyülekezet olyan dicséretes módon részt vett? Mi annak a prédikálásnak a lényege, amely minden Isten tiszteletére épített szent hajlékban vasárnapról vasárnapra töretlenül, diadalmasan hangzik?

Az evangélium, a legfenségesebb keresztényi örömmüzenet prédikálója és gyakorlatban való megvalósítója példaadó tanítómesterünk, a názareti Jézus volt. A keresztény és közelebbről unitárius hívő embernek ez örök eszményképe a Hegyi beszédben és egész tanításában csodálatosan szép álmokat álmódott a magasrendű emberi életről, az eszményi világról, Isten országáról. Színes, megragadó, időszerűségükből mind a mai napig semmit nem veszített, lenyűgöző példázatokban tette szemléltetővé és első hallásra érthetővé a magasrendű hívő ember erkölcsstanának áldott törvényeit, amelyeknek alaptétele az életnek legszentebb valósága és legboldogítóbb áldása, a legnagyobb, soha le nem győzhető szellemi világhatalom, az Isten és felebarát iránti szeretet. Megtanított minket arra, hogy a tiszta, magasztos eszményekért, a láthatatlan világ örök értékeiért, a jó, a szép, az igaz végső diadaláért élni, dolgozni, küzdeni, szenvedni, és ha kell meghalni a legnagyobb dolog a világon. Abban a hitben halt meg a keresztfán, hogy tanítása és önfeláldozása eredményeképpen lelkeinkben fokozatosan valósággá fog magasztosulni a leggyönyörűbb álmunk, Isten országa.

Azóta, közel kétezer esztendeje szüntelenül hangzik az Isten tiszteletére épített templomokban az örök jézusi evangélium szent ihletéssel telítődött próféták, apostolok, reformátorok, vértanúk, tiszta lelkű és tiszta életű lelkészek, álmokat álmódó, látomásokat látó nagyszerű emberek ajkairól, akik lángoló lélekkel vettek részt az evangélium ügyében; akik a Jézus szerinti eszményi élet, Isten országa felé igyekeztek felemelkedni, és erre az eszményi magaslatra próbálták gyülekezeteik tagjait is felvezetni; akik egész életükkel, általános emberi magatartásukkal, gondolkozásukkal, hitükkel, példaadásukkal és cselekedeteikkel az *evangélium ügyében részt vettek*, és azt szolgálták alázatos lélekkel, lángoló lelkesedéssel.

Az unitárius történetírás magasztos feladata, hogy szorgalmas, hozzáértő és önfeláldozó munkával megalkossa a több mint négyszáz éves romániai unitárius egyháznak, és benne vadadi egyházközségünknek is a történetét, és felszínre hozzon minden olyan adatot, amely arról beszél, hogy a Jézus szellemét magán hordozó és Dávid Ferenc lánglélekével megszentelt unitárius egyház, és közelebbről az összes többi egyházközségünk mellett a vadadi lelki közösség is, a hosszú évszázadok változásaiban, nehéz, küzdelmes életében miképpen maradt hűséges a tiszta jézusi evangéliumhoz, és milyen lélekkel, milyen indulattal, milyen lelkesedéssel és milyen eredménnyel *vett részt a evangélium ügyében*.

Ez áhítatos órában, az áldott templomszentelési ünnepen, a szószék fenségéből és magasságából megindult lélekkel, Isten iránti mély alázattal és boldog öntudattal teszek tanúbizonyságot arról, hogy az unitárius egyház a keserves évszázadok minden viharában, kísértésében, nyomorúságában, üldöztetésében, megalázottságában és kiszolgáltatottságában is meg tudott maradni az evangélium magasztos zászlaját magasan hordozó, a Jézus szellemét tükröző, az evangélium erkölcsi parancsolatait megalkuvás nélkül hirdető és buzgó áhítattal gyakorló egyháznak, és mint ilyen, történelmi hivatását maradéktalanul, egészen, diadalmasan teljesítette. Az unitárius egyház vezetőivel és vezetettjeivel egyaránt ma is arra törekszik, hogy a tiszta jézusi evangélium alapján állva dolgozzék és imádkozzék az eszményi élet, a jobb, igazabb, becsületesebb, áldottabb világ, az Isten országa minél teljesebb megvalósításáért.

És az idézett alapigék szellemében e szent helyen, e boldog ünnepnapon meghatottan ismerjük el, hogy a vadadi unitárius gyülekezet is egyházközséggé alakulásának első napjától kezdve mind a mai napig dicséretes módon *részt vett az evangélium ügyében*. Lelkesedését, áldozatkészségét, az evangélium ügye iránti lángoló odaadását, buzgóságát és az egy igaz Istenbe vetett diadalmas hitét a filippibeli nagyszerű ösgyülekezet lelkesedéséhez, buzgóságához és feltétlen hitéhez hasonlíthatjuk. Ha Pál apostol ma élne, hiszem, tudom, boldog örömmel zárná szívébe ezt a gyülekezetet, amely a második világháború vérzivatarában és kíméletlen pusztításában Isten tiszteletére épített templomát szívében mélységes keserúséggel megsemmisülni, rommá válni látta, de nagyszerű erőfeszítéssel, példaadó buzgósággal, szívóssággal, kitartással és lelkesedéssel, nagyrészt saját erejéből, helyébe íme újat épített. Ezzel az áldott, a maga nemében szinte páratlanul álló nagyszerű teljesítményével vadadi gyülekezetünk feltétlen élniakarásáról, megingathatatlan istenhitéről és a jövőbe vetett tántoríthatatlan bizalmáról szent tanúbizonyságot tett.

Te áldott, szent hajlék, melyet benned bízó, hozzád imádkozó és mindennapi kötelességeiket példaadó módon teljesítő hívek remegő áhítattal, bízó reménységgel és kitartó buzgósággal építettek, légy e gyülekezet számára az áhítatos érzésekkel Isten felé szálló lélekáldozat magasztos helye! Légy erős vár, védő, oltalmazó bástya, hitet, szeretetet és békességet árasztó, messze fénylő világítótorony; adj újra meg újra enni és inni a lélekben éhezőknek és szomjazóknak; nyújts megpihenést az elfáradtaknak; simogasd meg szelíden a gondokkal terhelt homlokokat, s töröld le újra meg újra a bánat, a fájdalom és veszteség könnyeit; taníts meg minket Isten előtt megalázzkodni, újjászületni, szenteld meg az Istenhez való gyermeki közeledést és a lélekből fakadó, bölcsök felett felragyogó tiszta örömöket; áldd meg ifjú szívek ünnepélyes hitvallástételét, szenteld meg boldog ifjak frigykötését, vigasztald meg a koporsók mellett könnyeket hullatókat — és szüntelenül emelj fel minket a bűn, a bosszú és gyűlölet fertőjéből az istenfiúság áldott evangéliumi magaslatai felé!

Hisszük, hogy a gondviselő Isten szívesen fogadja a gyülekezet önfeláldozó lelkületű, buzgó lelkésze, az egész lelkészi család, a gyülekezet

gondnoka, keblitanácsa és minden egyes buzgó tagja részéről a mai boldog ünnepnapon ez áldott, új templom áhítatában hozzá küldött, feléje szálló és e szent hajlék megépítésében kifejezésre jutó lélekáldozatot. Hisszük, hogy halk és szelíd, simogató hangján szüntelenül fog ezután is a gyülekezet minden tagjához szólani, akik alázatos érzések között az ő hajlékában leborulnak, és áldásáért buzgó imádságban könyörögnek. Hisszük, hogy ezután is fog lelki ételt és italt adni mindazoknak, akik azt sóvárogják.

Imádkozzunk ez áhítatos órában Pál apostollal együtt azért, hogy e gyülekezet méltó lehessen nagyszerű múltjához és dicséretes jelenéhez ezután is, hogy legyen minden időben a jézusi szellem diadalmas hirdetője, hordozója és öntudatos megvalósítója. Legyen továbbra is az unitárius gondolat lángoló lelkű szószólója. Legyen világosság a sötétben járóknak. *Vegyen részt ezután is szent buzgalommal az evangélium ügyében.*

Isten gazdag áldása nyugodjék meg e szent hajlékon és a gyülekezet minden egyes tagján, mindannyiunkon. Ámen.*

Dr. KOVÁCS LAJOS

„KERESSÉTEK ELŐSZÖR ISTENNEK ORSZÁGÁT“

Mt 6, 25—33

A mai ünnepnapnak mondanivalóját és hangulatát két tényező határozza meg. Azt is mondhatjuk: ez a vasárnap kettős ünnep. A mai nappal kezdődik advent; ma van a karácsony előtti adventi időszak első vasárnapja. Ez a tény már önmagában is kiemeli ezt az ünnepnapot az átlagvasárnapok sorából. De, amint azt mindannyian tudjuk, ennek a napnak aranyosrákosi egyházközségünk életében egy másik, közvetlen jelentősége is van: ma köszönt be az egyházközségbe annak újonnan kinevezett lelkésze.

Magától adódik ebben az ünnepélyes órában az új lelkészt beiktató beszéd tárgya: advent fényében, a szeretet és békesség ünnepe felé tekintve, advent örömmüzenetének felszínre hozása mellett meghatározni az új lelkésznek és a köréje csoportosuló gyülekezetnek egymás iránti szeretetkapcsolatát, közös evangéliumi fundamentumát, amely képes megvalósítani a Jézus szellemét hordozó, Dávid Ferenc lánglelkével megszentelt, magasrendű, Istennek tetsző gyülekezeti életet.

A mai napon sok keresztény templomban és családi otthonban a lámpákra erősített örökzöld koszorúkon felgyúl egy szál gyertya, az első adventi vasárnap jelképe, melyhez a következő három vasárnapon még

---

* Elhangzott a vadadi egyházközség templomszentelési ünnepén, 1972. október 22-én.

egy-egy gyertya sorakozik. Amikor aztán a negyedik adventi vasárnapon kigyúl mind a négy gyertya, ez azt jelenti majd, hogy íme, ismét itt van a legszebb, legmelegebb, szívünkhöz legközelebb álló ünnep: karácsony.

Advent általános értelemben jövetelt, megérkezést jelent. Keresztény értelemben jelenti a nagy örömhírmondónak, Jézusnak a világba jövele, hozzánk érkezése áhítatos sóvárgását, hittel és reménységgel telfes várását. Ez az időszak tehát a reménység és várakozás áldott, szent időszaka. Ugyanakkor azonban a boldog beteljesülés, az áldott karácsony után epedő, hívő, Istenben bízó ember számára figyelmeztetést, intést is jelent. Az adventi időszak szembeállít önmagunkkal, számadástételre, őszinte, komoly lelkiismeretvizsgálatra ösztönöz. Azt hirdeti, hogy igazi, lélek szerinti karácsonyt csak az ünnepelhet, aki advent hangulatában megpróbál jobb emberré válni, az erkölcsi törvény, az evangéliumi parancs szellemében lélekben, hitben, szeretetben újjászülni, egyszóval a nagy ünnepre méltóvá magasztosulni.

Advent ünnepi áhítatában a mai örömnünnepen fokozott időszerűséggel hangzik a gyülekezet és új lelkéze felé a jézusi figyelmeztetés: „Keressétek először Istennek országát és az ő igazságát, és ezek mind megadatnak néktek.“

A felolvasott bibliai részből egy melegszívű, jóságos, szerető, a természet színes, sokrétű világának szépségeit és áldásait áhítattal szemlélő, a keresztény embert méltóságára, feladataira, hivatására emlékeztető magasrendű személyiség, Jézus minden gazdagsága árad felénk. Itt egyáltalán nem arról van szó, hogy Jézus az ételt, az italt, a ruházkodást, az élet fenntartásának szükségszerű kellékeit magától értetődőnek tekintette volna, amiért nem kell megküzdenünk. Jézus a mindennapi élet dolgait jól ismerő, józanul szemlélődő és bölcsen cselekvő ember volt. Tudta, mint ahogyan mi is jól tudjuk, hogy vannak életünknek olyan anyagi szükségletei, amelyeket nekünk magunknak kell becsületes munkával, szorgalmas naponkénti kötelességteljesítéssel előteremtünk. Jézus igazi nagysága éppen abban áll, hogy az értékek sorrendjét meghatározta. Különbséget tudott tenni az élet fenntartásához elengedhetetlenül szükséges, de tovatűnő, múló jellegű anyagi értékek, és a lélek, a szellem, a magasrendű világ örök, nagyszerű, magasztos értékei között. Ezért mondotta: „Keressétek először Istennek országát és az ő igazságát; és ezek mind megadatnak néktek.“

Mert a hívő, akinek életét magasrendű, láthatatlan, de örök értékek, mint jóság, szelídség, jóakarát, igazságosság, reménységet, hitet és békességet árasztó lelkület, megbocsátás, egyszóval szeretet irányítják; aki hisz abban, hogy az emberi életnek van magasrendű célja, szent rendeltetése; aki hiszi, hogy Isten jónak teremtette a világot és jóra képessé formálta benne az embert; aki hisz abban, hogy megvan a lehetőség arra, hogy a bűn, a gonoszság, az alacsonyrendű cselekedetek világából a magasrendű lelki élet színvonalára emelkedjék — egyszóval, aki hisz abban, hogy Isten szüntelen gondoskodásával irányítja, védi, oltalmazza, újra meg újra megáldja, megszenteli életünket —, az ilyen ember nem aggodalmaskodik feleslegesen, hanem keresztény hitét, reménységét, bizodalját Isten kezébe téve, próbálja életét Isten-

nek tetsző módon, Jézus-tanítványként, magasrendű emberhez illően élni, abban a tudatban és szent bizonyosságban, hogy mindenért, amik vagyunk, amit magunkénak mondunk, életünkért, a mindennapi kenyérért, az élet nagy és kis dolgaiért Istennek szüntelen hálaadással és imádattal tartozunk; Istentől való teljes függésünket hálával, tisztelettel, áhítattal meg kell éreznünk, és azt mindennapi ténykedésünkben, általános magatartásunkban, életszemléletünkben, imádkozásunkban és mindennapi cselekedetünkben újra meg újra kifejezésre is kell juttatnunk.

Lelkészeinknek az volt a hivatása minden időben, és az fog maradni a jövőben is, hogy híveinknek megmutassák, újra meg újra megvilágítsák, mit kell *először* keresniük, mit kell üdvösségük érdekében elsősorban értéknek tartaniuk. A lelkésznek az evangéliumi üzenetet, a jézusi erkölcsstan kettős szeretet-parancsolatát és az azon felépülő unitárius, keresztény felfogást istenhittel és szent bizonyossággal kell prédikálnia, s hűséges, öntudatos Jézus-tanítványként buzgó lélekkel, önfeláldozó, prófétai lelkülettel, példaadó módon kell gyakorolnia.

Amiképpen Jézus tanítványaival szemben nagyon magas igényeket támasztott, mi is mint az unitárius egyház órállói sokat kívánunk, sőt követelünk lelkészeinktől, hogy gyülekezetekben való tevékenységük eredményes legyen.

Mit kell a lelkésznek az evangélium szellemében először, mindezekelőtt keresnie, hogy Isten és a gyülekezet színe előtt kedvessé váljék?

Az eszményi unitárius lelkész egyik fontos fegyvere a *tudás*. Általános ismeret és szellemi felkészültség tekintetében a lehető legmagasabb fokon kell állania. Ezt követeli tőlünk egyházalapítónk, Dávid Ferenc szelleme és egyházunknak több mint négyszáz éves dicsőséges múltja. Dávid Ferenc hitének igazságáért a tisztánlátás és szellemi fölény nemes fegyvereivel harcolt. Egyházunk kiváló munkásai történelmünk folyamán koruk tudományos színvonalán soha nem maradtak alul. A szédületes iramban fejlődő élet természettudományi, technikai és szellemi téren jelentkező általánosan elfogadott tételeit magunkévá tenni igyekszünk, mert azok hitvallásunkkal és általános emberi magatartásunkkal nem állanak ellentétben, hiszen vallásunk alapjellegénél fogva mi magunk is az állandó haladás, szüntelen fejlődés, soha meg nem álló tökéletesedés szószólói voltunk a múltban, és fokozott mértékben azok akarunk lenni a jövőben is. Ahhoz pedig, hogy e magaslatra eljuthasson, a lelkésznek nagy szorgalommal, buzgó kitartással állandóan tanulnia kell.

Tudjuk azonban azt is, hogy a tudomány *erkölcsi megalapozás* nélkül semmiképpen nem válik hasznunkra. A sok tudással rendelkező, de erkölcsi alap nélkül álló ember a közösség számára értéktelenné válik. Áll ez fokozott mértékben a lelkészre, a jézusi erkölcsstan hirdetőjére és cselekvőjére.

Mindezek mellett és mindenek felett áll a lelkész számára a *hit követelménye*. Istenfélő, Istent lélekben megtalált, egész életét a feltétlen istenhiten felépítő lelkész után minden időben nagy lelki szomszúsággal sóvárogtak híveink, hogy saját, személyes, őszinte Isten-élménye által őket megnyugtassa, időről időre Istenhez és rajta keresztül

mindennapi kötelességeik maradéktalan teljesítéséhez elvezesse, újra meg újra imádkozni, hinni és dolgozni tanítsa.

Végül a lelkésznek, hogy tevékenységén, a gyülekezetben való munkálkodásán megnyugodhassék Isten áldása, önmagából szüntelenül békességet és szeretetet kell sugározni. Egy pillanatig sem szabad szem elől téveszteni a szeretet himnuszának örök mondanivalóját, amely diadalmasan hirdeti, hogy: „Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, . . . ha minden titkot és minden tudományt ismerek is, és ha egész hitem van is, úgyannyira, hogy hegyeket mozdíthatok ki helyökről, szeretet pedig nincsen énbennem, semmi vagyok.“ Az igazi szeretet pedig, az életnek legszentebb valósága és legboldogítóbb áldása, soha el nem fogy.

Tisztelendő Lelkész Úr, kedves tanítványom és szeretett testvérem! Nagy lelki gyönyörűséggel szemléltem annak idején lelki és szellemi fejlődésedet teológiai intézetünkben. Jólesik tudni, hogy Te lelkészi szolgálatodat az elmúlt években hivatásszerűen, Istennek tetsző módon, eredményesen végezted. Komoly szellemi felkészültség, példamutató erkölcsi magatartás, feltétlen, megingathatatlan istenhit, prófétaik lelkület, a felebarát, a gyülekezet tagjai iránti gondoskodó szeretet jellemezték életedet és cselekedeteidet. Ennek legfőbb bizonyossága az a gazzkodás és szeretet, amely Téged húséges hitvestársaddal és gyermekeiddel együtt gyülekezetekben körülvevett, valamint az az őszinte fájdalom, amellyel híveid tőled és családodtól könnyes búcsút vettek.

Ebben a gyülekezetben, amely idejöveteled elé nagy várakozással tekint, ugyanazt kell folytatnod, amit kadácsi gyülekezetben abbahagytál. Légy, amiképpen eddig voltál, ebben a gyülekezetben is a jézusi evangélium öntudatos, buzgó szószólója és munkálója. Továbbra is gyűjtsd elmédben a tudás, szívedben és lelkedben az erkölcs, hit, békesség és szeretet láthatatlan, de örökéletű drága kincseit. Együtt keresd a gyülekezet tagjaival először, mindenekelőtt Isten országát és annak igazságát. Hangozzék ajkadról ezen a szószéken imáidban és egyházi beszédeidben, valamint a keresztesítés, konfirmáció, esketés és úrvacsoraszertés áldott alkalmaikor, éppúgy, mint a koporsók mellett keserű könnyeket hullatók vigasztalásában és lelki erősítésében a mindig új, mindig időszerű, gazdagságában és áldásaiban kifogyhatatlan evangéliumi örömuzenet. Légy ezentúl is hitet erősítő, könnyeket letörlő, eseteket felemelő, szeretetet, jóságot és békességet árasztó, példát mutató, minden emberben, fajra és felekezetre való tekintet nélkül a testvért, a felebarátot látó, tisztelő és szerető Jézus-tanítvány. Legyen életelved Isten imádása és az ember szolgálata. Adja a gondviselő Isten, hogy minden időben kereshesd az ő országát és az ő igazságát, hogy tudj gyülekezeted összes tagjaival együtt örök adventi sóvárgással közel kerülni a boldog beteljesülés, az eszményi világ, az álmok világa, a békesség és szeretet áldott karácsony tiszta, szent világához.

Isten áldása legyen az új lelkész és a gyülekezet első szent találkozásán, és az ő dicsőségére, egyházunk és híveink javára a Jézus szellemében végzendő közös lélek szerinti munkáján. Ámen.

Dr. KOVÁCS LAJOS

AZ ÖRÖK ÉLET

Jn 6, 67—68

Tavaszi pompában fénylő délelőtt lehetett. Jézus ott időzött hallgatóságával a Getsemáné-kertben. Madarak énekeltek, mintha versenyre akartak volna kelni vele Isten dicséretében. Jézus az örök életről beszélt. A város felőli úton emberáradat közeledett. A menetből énekszó, kürtszó, pattogó vezényszó hallatszott. Római katonák menetelnek. Mögöttük szájtató ember-, főleg gyermekserég. A menetelő zaj és ricsaj elnyomja Jézus hangját. Elszakadt a varázs, amellyel eddig fogva tartotta hallgatóságát. Van, aki feláll, és a távolabb kanyarodó útszegélyhez siet, olyan is, aki a menetelők nyomába szegődik, s a látványosságtól igézetten felejtí a názáreti szelíd szavát. Csak a tanítványok maradnak Jézussal. Talán közülök is van, akit csábít a kíváncsiság: mi történik ott, nem kivégezni visznek-e valakit? De Jézus iránti tiszteletből a helyükön maradnak. Jézus látja a lelkek zavart állapotát és szól: „Ti is el akartok-e menni?” Péter siet elosztatni Jézus kétségét: „Uram, kihez mehetnének? Örök életnek beszéde van tenálad.”

Ha már a tanítványok ott maradtak, nem veszhet kárba a szó, a gondolat. Jézus tovább folytatja a félbeszakított beszédét:

— Ti miképpen vélekedtek, mi örök ebben az életben?

András, a természet nagy rajongója válaszolt először:

— Én úgy vélem, hogy örök a tenger, a hegy, a föld és az, ami rajta megkapaszkodik és él. Örök a növények élete. Összel, ha el is hullatják leveleiket, tavasszal a mélyből új sarjat eresztenek. A mag száz éveken át őrzi csíráját, és ha elvetik, az elődhez hasonló utód származik belőle. Ez a megújulás az, ami örök, mely minden esztendőben bekövetkezik. Fűben, fában, virágban az élet örök lüktetése nyilvánul meg.

Filep, aki szeret búvárkodni a történelemben, sietett a maga gondolata nyilvánításával:

— Én úgy vélem, hogy az ember élete is örök. Mindig laktak emberek a földön. Falusi vagy városi településekben mindig együvé kíváncsoztak az emberek. Ma egyik nemzedék, holnap a másik túrta, művelte itt a földet; népre nép jött, házromokra újabb ház épült, temetőkre vagy temetők mellé új temető települt, s a régi csontok is arról beszélnek, hogy az emberi élet örök és folytonos.

Péter, a heves vérű tanítvány alig várta, hogy társa befejezze mondatát, és a Filepéhez fűzte a maga elgondolását:

— Népet nép követett, ez valóban igaz, de én ezzel kapcsolatban, amit öröknek tartok, az éppen a harc. Egyik nép a másik fölé harc árán kerekedett. Nem volt a földön soha biztonság. Ósatyáink óta mindig küzdelem volt az ember élete. Csupa hősi temető ez a föld. Ha az idő el nem egyengette volna, a sok hős sírjától ma jární sem tudnánk.

Most a komor következtetésekre hajlamos Bertalan avatkozott be a fejtegetésbe:

— Ezek szerint örök a szenvedés. A mindenkori anya szenvedésben szülte gyermekét. Reménységgel táplálta, növelte, aztán zokogva búcsúzott tőle, amikor csatába vitték mint katonát, vagy rabláncra fűzték

mint foglyot. Szenvedés sajtolta a szemek könnyét, redőzte a sima arcot, görnyesztette meg a délceg alakot. A szenvedés és ikertestvére, a nyomor, döntötte sírba az emberi nemzedékeket. Ezért mondom én, hogy egy dolog van, ami örök: a szenvedés. Őseinktől örököltük, és utódainknak adjuk át.

János, a szeretetről híres tanítvány így szólt:

— Sokfelé jártam eddig életemben. Sok emberrel volt kapcsolatom. S amit kapcsolataimból leszűrtem, az, hogy egyedül a szeretet örök. Emberek meghalnak, népek elenyésznek. Amit a háború művel, mind semmivé lesz, de amit a szerető szív épít, az mindig megmarad. Egykor élt jó emberekről, egykor végbement szeretettényekről ma is énekeket énekelnek, és verseket mondanak. Hiszem, hogy ez a szeretet a legbecsesebb érték, ami örök. Ezt pedig Istenből, a mi Atyánkból mérítik az emberek.

Jézus már közbe akart szólni, amikor Tamás, a kételkedő is beleszólt a vitába:

— Én úgy vélem, hogy a világban semmi sem örök. Itt minden mulandó és változó. A tenger megváltoztatja helyét és szintjét, a föld felszíne változik, növények, állatok alakulnak, emberek, nemzetek mind, mind megváltoznak, a jóság tényeit elfelejtik, a szenvedést felváltja az öröm. Ezért mondom, hogy egy örök van a világban: a változás.

Jézus türelmesen hallgatta tanítványai gondolatait, majd csendesen megszólalt:

— Bizony az örök életnek beszéde mindaz, amit elmondtatok. De mi vigasztalást találtok ti mindebben? Örök a tenger, örök a föld, a növény és állatvilág élete, örök az emberi élet és folytonos a küzdelem is, amit az ember hordoz, nyomorúság és szenvedés örökké volt, a jóság és szeretet tényeit dicsérni tudom, úgy, mint senki más, a változás is valóban fennáll a világban. Mindezek a valóság elvitathatatlan tényei, de erőt, bátorságot, reménysugarat, hitet meríteni ezekből aligha tudunk. Én mindennél legfontosabbnak tartom azt, hogy van lelkünk, ami Istenből vétetett, tehát isteni ajándék. Isten örök, s amit belénk oltott, a lélek is örök. Olyan ez, mint a szél. Belekapaszkodik a test vitorlájába, és viszi, viszi tengereken át. A test hajója talán elsüllyed a szirtek és zátonyok között, talán kiköt a boldogság révpartjain, de a szél az tovább halad, ki tudja hol áll meg, hol lesz pihenése. Ebben a hitben a szenvedő megtalálhatja a maga vigaszát, a halálba menő a maga bátorítását, a vívódó a maga nyugalmát. Érzitek-e, micsoda vigasz van e felismerésben. Nem halunk meg soha. A lelkünk örökké élni fog. „Aki hisz énbennem, ha meghal is él.” . . . „Én élek, ti is élni fogtok.” De az örök életünk úgy válik teljessé, ha Isten megismerésére törekszünk. Így mondtam egyszer előttem: „Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent.” A rész megismeri az egészet. Szép és merész vállalkozás. Bizony mondom néktek, hogy aki hisz Istenben, aki engem elbocsátott, örök élete van. Vigasztaló dolog, hogy élünk az emberek emlékezetében akkor is, amikor már meghalunk; de még vigasztalóbb az, hogy akkor is élni fog a lelkünk, amikor már mindenki elfelejtett. Higgyetek hát a lélek örök életében. Áldjátok az Istent, hogy saját lelkét adta mibelénk.

A tanítványok szerettek volna még sok mindent kérdezni Jézustól, de erre már nem volt idő.

Jakab, a cselekvések embere, csak ennyit jegyzett meg:

— Mester, az örök életnek beszéde van tenálad. Úgy cselekedjünk, hogy az örök életre érdemesek legyünk. Mert mit ér a hit, ha cselekedetei nincsenek. Enélkül megholt ő magában.

— Már megmondtam többször néktek: „nem minden, aki ezt mondja nékem: Uram! Uram! megyen be a mennyek országába, hanem aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát.“

Afiái! Húsvét van. A kereszténység nagy családjában a lélek örök életét ünnepeljük. Nagypéntek hangulatában gyász és szomorúság ülte meg a szívünket. Ma az örök élet hitével és reménységével megvigasztalódunk. Olyan ez, mint amikor valakinek halárhírét halljuk, s aztán a harmadik napon jó egészségben találkozunk vele, s kezét rázunk a viszontlátás örömére. Mi is az első tanítványok megnyugvásával induljunk haza: A lélek örök.

Bár csak ti is azt éreznétek, mint az első tanítványok, bár csak titeket is eltöltene ez az öröm, és Péterrel együtt vallhatnátok: „Uram, kihez mehetnénk? Örök életnek beszéde van tenálad.“ Ámen.

Dr. SZÁSZ DÉNES

GYOMIRTÁS

Mt 13, 24—26

Jézus nem volt mezőgazdász, sem kertész, de éles szemmel, érző szívvel figyelte a földből áldást-szépet termelő életet. Hallgatóinak jó része ezek közül került ki.

Megragadta figyeimét az az éber és szívós küzdelem, amelyet „a föld embere“ folytat, hogy megvédje kalászát-virágját a gyomoktól. Ez a küzdelem, magvetéstől aratásig, akkor is szünet nélkül állott, s ma is áll. A kultúra és a gyom versenyében az előbbinek minden segítséget meg kell kapnia, mert ha a gyom elnyomja a vetést, veszélyben a termés, esetleg egészen odavesz.

Jézus a lelki élet prófétája, a valláserkölcsei élet főmunkamestere. Módszere a példálózás, a példázatmondás. S példázatai anyagát mindig azoknak életéből veszi, akikhez szól. Ezzel a módszerrel könnyedén fedi fel, teszi világossá a lelki élet titkait és mutatja meg hallgatóinak azokat az utakat-módokat, amelyeken lelki életüket szolgálhatják.

*

A felolvasott példázatban búzatábla kalásztengere hullámszik szemünk előtt. A kalások között sűrűn virít a konkoly piros virága. A gazda a termés fölött megbeszélést tart a szolgálival.

Jézus e képpel a lelki életet példázza, s előre is leszögezhetjük. A hasonlat tökéletes. A mi életünk is hasonlatos a bevetett táblában folyó élethez.

„Övék az Isten országa“ — szól Jézus a gyermekekről, rámutatva a bennük rejlő jó lehetőségeire; de „övék lehet a pokol is“ — folytathatnók a lelki életre vonatkozó mai sejtelveink birtokában, mert adva vannak bennünk a rossz lehetőségei is. A velünk születő jó lehetőségeket erényeknek nevezzük, mint pl.: a hit, okos értelem, szabad akarat, lelkiismeret, munkakedv és szeretet; a velünk születő rossz lehetőségeket gyarlóságoknak nevezzük, mint pl.: félelem, aggodalmaskodás, önzés, irigység, bosszú stb. S nemde azt tapasztaljuk, hogy atavisztikusabb bennünk a bajban felriadó félelem, a fejvesztő kétségbeesés, mint a nyugalmat tartó, józan ítéletre alkalmat teremtő hit; mélyebb gyökerű bennünk az önzés, mint a szamaritánusi, önfeláldozó felebaráti szeretet; hirtelenebb, veszedelmesebb a bosszúállás, mint a megbocsátás. Az, amit mi gyarlóságnak nevezünk: az Élet édes gyermeke; egyidős az élettel, gyökerei lelki életünk legmélyebb rétegébe, a tudat alatt vannak megkapaszzkodva. Erényeink hozzájuk képest „fiatalok“; erőtánpótlásukat lelki életünk legfelső rétegéből: öntudatunkból kapják.

Ahogy lelki életünk folyik, benne erényeink és gyarlóságaink állandóan versengenek egymással. Gyarlóságaink előnyel veszik fel a versenyt, mert ők az Élet édes gyermekei. Ősibbek, mélyebb gyökerűek, „minden hájjal megkentek“. Erényeink, mint a kultúrnövények a gazdától, állandó segítséget igényelnek tőlünk, hogy legyűrthessék, féken tarthassák a gyarlóságainkat.

A gazdának a példázatban nagy a gondja. Látja, hogy a termés egy része máris odavan, felemészttette a konkoly. Ha szolgálainak szavát megfogadja, talán nem marad számára semmi a termésből. Elhatározása csak annyi, hogy menti azt, ami még menthető.

Igy vagyunk lelki életünkben is. Ha magunkra hagyjuk erényeinket, ha nem gondolunk velük, egyik-másik gyarlóságunk — mint a konkoly a búzat — túlnövi erényeinket, szenvedéllyé, szokássá növe ellepi lelki életünk felületét. S az ilyen úrrá lett szenvedély, elburjánzott szokás letaszítja ítélőszékéből az okos értelmet, megbénítja az akaratot, és elaltatja a lelkiismeretet, s éppen mint a gyom, körmönfont rafinériával igyekszik fenntartani egyeduralmát, s közben aranyport hint az emberek szemébe, hogy elhitesse: „odabent minden rendben van!“

Mint a mezőn és a kertben a gyomok ellen, lelki életünkben is állandó, minden pillanatban résen levő, szívós a küzdelem gyarlóságaink ellen.

*

Mezőn, kertben javában folyik a gyomirtás; betakarításig folyó szívós küzdelem a minél bővebb termésért. E küzdelem közben jussanak eszedbe Jézus vonatkozó példázatai. S gondolkozzál el azon, hogy milyen szépen fejtette fel számodra is lelki életed titkait, és milyen nagy felelősséggel vezetett rá azokra az utakra, melyeken lelki életed érde-

keit szolgálhatod. És őrizkedjél attól is, hogy gyarlóságaid megnyilatkozásaival: káromkodásoddal, hazugságoddal, rossz példáddal, illetlen magaviseleteddel konkolyhíntő légy, megbotránkozást kelts, különösen gyermekek jelenlétében. Jézus Mk 9, 42-ben kemény ítéletet mond az ilyen felnőttekre. Ámen.

LŐRINCZI LÁSZLÓ

AZ ÚR HEGYÉN A GONDVISELÉS

I Móz 19, 17; 22, 14

A felolvasott bibliai rész hallatára két — mindannyiunk által jól ismert — ószövetségi történet elevenedik meg lelki szemeink előtt. Az egyik Sodoma és Gomora pusztulása, a másik Ábrahám megkísértése. Mindkét történet hozzánőtt gyermekségünk óta vallásos életünkhöz és szemléletünkhöz, s egyfelől Isten mindenhatóságának, másfelől irgalmas és könyörületes voltának, atyai szeretetének igazolásaként állanak előttünk ma is.

Amikor ezeket a történeteket olvassuk vagy hallgatjuk, nem feledkezhetünk meg arról, hogy azokat egy közel háromezer évvel ezelőtt élő nép istenhite, vallásos felfogása alkotta meg, s mint ilyenek csodás, hihetetlennek tetsző elemeket is bőven tartalmaznak. Így nincs okunk fölényesen rámosolyogni az abszurdnak tűnő részletekre, ehelyett figyeimünket arra a világosan kifejezésre jutó, vagy a történetek mélyén jelképesen meghúzódó eszmei mondanivalóra kell fordítanunk, mely ma — évezredek után is — megrendítően időszerű figyelmeztetés, megszívlelendő áldott tanítás az Istent kereső vallásos lélek számára. Ez pedig egészen röviden így foglалható össze: Istennek, a mi jó Atyánknak, a pusztulások és próbatételek idején is gondja van azokra, akik Őt — amint azt Jézus tanította — „lélekben és imádságban imádják“. Megoltalmazza, megmenti azokat, akik — igaz gyermekeiként — alázattal hajtának fejet szent akarata előtt, s az általa kiszabott életutat járva hívő lélekkel imádkoznak, s felelősségérzettel, becsületesen dolgoznak az Ő országáért: a szeretet, békesség, egyetértés és jóakarat kiteljesedéséért ezen a földön!

Mindennapi életünk erőfeszítéseinek és küzdelmeinek útján csak nagy ritkán mérjük fel, hogy a szó igazi vagy jelképes értelmében, milyen óriási fontosságú szerepe van a hegynek. Gondoljunk Noéra, kinek bárkája az Ararát hegyén kötött ki. Mózesre, kinek prófétai élete, nagysága a Hóreb hegyén kigyúló csipkebokor tűzének égető lángjában pecsételtetett meg, s kit meghalni is a hegyre, Nébó hegyére vezérelt az Úr; Józsuéra, kinek ugyanígy teljesedett be bölcsességgel a lelke, hogy a vezetésben méltó utódja lehessen nagy elődjének. Gondoljunk Salamonra, kit „bölcs és tökéletes szívvel“ áldott meg az Isten, s aki híres templomát hálából a Jeruzsálem melletti Mória hegyén építette meg.

Gondoljunk a régi görögökre, kik az Olümposzt és Parnasszust mint Zeusz és Apollón trónját ünnepelték. De figyelemre méltó e nép hitregéinek egyik közismert hőse, Sziszüphosz is, kit arra ítélnék az istenek, hogy szabadsága fejében, rettenetes erőfeszítések árán, hatalmas sziklát görgetve maga előtt jusson fel a hegyre.

Ott épült hajdan magas Déva vára is a csendes Maros partján, s börtönében fejeződött be az a hatalmas, drámai fordulatokkal teljes életküzdelem, melynek szabad vallásunkat és anyaszentegyházunkat Isten után elsősorban köszönhetjük. De mindezek mellett és felett hadd hivatkozzam a názáreti Jézus példájára, kinek megkísértése s egyben prófétai elhivatása „igen magas hegyen történik“ a Lukács evangéliuma szerint, s aki — amint arról az újszövetségi iratok tudósítanak — közel húsz esetben megy fel a hegyre imádkozni, pihenni, új erőt gyűjteni, egészen látni nemcsak a tájat, de nagyszerű küldetésének igazi lényegét és feladatát is.

A hegyen hangzik el tanításainak egyik legszebb és legértékesebb része: a Hegyi Beszéd, s az Olajfák és Koponyák hegyén lesz nyilvánvalóvá a prófétai életút földi beteljesedése is, amaz első — igazán szomorú — nagysütörtöki, illetve nagypénteki napon...

Vallásos életünk útja is — szerintünk, unitáriusok szerint — felfelé, magasságok felé, csúcsok felé vezet! Felülemelkedni igyekeznek, s a tiszta eszmények, igaz emberi érzések és gondolatok fennsíkjait keresi, plátói szépségeit kutatja. Más szóval: a mi hegyre való igyekvésünk egyet jelent azzal a vággyal és törekvéssel, mely állandóan többre, jobbra, Isten lényegének és akaratának teljesebb megismerésére, lényének odaadóbb imadására, egyszersmind pedig az Ő legjobb fia, Jézus életpéldájának tisztultabb megértésére és buzgóbb követésére indít; áldozatkészégre, egyistenhitünk bátor megvallására, türelmes felebaráti szeretetre s általános emberi feladataink önzetlen, felelősségteljes vállalására és betöltésére sarkall szüntelen!

Nem könnyű ennek a felfelé ívelő vallásos életútnak a járása, mert nem élénk simul, de bennünk fut ez az út. Kinná lombosodik sokszor nemes emberi küzdelmünk s mi mégis azt mondjuk: ám legyen! — csak teljes emberarcunk végre megszülessék! Csak tavaszodhassunk Isten akarata szerint, s lehessünk végre az Ő boldog békessége!

En, midőn ez ünnepi órában, Isten iránti őszinte hálával lelkemben mélyen meghatódva megállok előttetek, azt akarom, hogy a nagy elődök szerény utódjaként, ebben a hegyre menekülésben, gondviselés-keresésben tovább vezesselek és segítsélek benneteket, sepsiszentgyörgyi unitárius hívek, kedves Testvéreim!

Szeretném éppen ezért most kézzel-szóval megsimogatni — külön-külön és együtt — arcotokat, lelketeket... Szeretném összehangolni szívem dobbanását a tiétekkel, hogy megszülessék már most, az elindulás pillanatában a szeretet himnusza, az egyetértés és békesség életízű, zengő dala.

Célom az, hogy a rám háruló lelkeszi feladatok és szolgálatok elvégzése során mondanivalóm színében, ízében és tartalmában mindig legyen bár egy parányi abból, amit és ahogyan Jézus beszélt a hegyen. Nem mondom, hogy én csodát akarok és fogok művelni itt. Nem mon-

dom, hogy tetteim nyomán egyből gazdagokká lesznek a lelki szegények, felszárad a sírók szemében és arcán a könny, hogy a szelídség látható és kézzel fogható módon megjutalmaztatik, s az igazságot éhező és szomjúhozó, s ezért ha kell háborúságot is szenvedő tiszta szívek nyomban békességre és megnyugvásra lelnek, boldogok lesznek!

Hiú ábrándokat nem kergetek, naiv álmokat nem ringatok lelkeim mélyén. Isten és a hívő ember közös szent ügyének földi munkása vagyok magam is, aki akarom ugyan a jót, s erőm szerint cselekszem is azt, de tudom, hogy az eredmény a Ti vallásos életetek egészének a függvénye!

Kezet és szívet adok a mai napon nektek, egyházi vezetőinknek és egyháztagnaknak, kicsinyeknek és nagyoknak, ismerősöknek és ismeretleneknek, s hívlak jót akarva: jöjjetek velem a hegyre, hogy megmaradjatok, s az örök Istennek oltalma, gondviselése megpihenjen rajtatok.

Ó, én tudom, hogy a hegyen is érik a próbák embere. Jézussal az élen éppen a mi nagy eszményképeink élete, sorsa a bizonyosság rá, hogy Isten közelségében sem szűnik meg minden fájdalom, csodamód sem heged be minden seb, varázslatszerűen nem hull le vállunkról és szívünkéről a kereszt! De rendületlen hiszem és meggyőződéssel hirdetem, hogy a hegyen, ahol lánggra gyúl az Istent őszintén áhító lelkek csipkebokra, a hegyen, hol testi és lelki látásunk horizontja megnő, kiszélesedik — a fájdalom nem éget úgy, s életterheink hordozására, emberi feladataink teljesítésére, szent eszmények boldog szolgálatára erőink megkétészereződnek! Isten, azért mert hiszünk Benne, szeretjük, imádjuk és magasztaljuk Őt, nem vonja ki világunkból a szenvedést, de megtanít arra, hogy áldva büntető voltának akarata folytán és segítségével szentté küzdjük életünket!

Ahhoz, hogy egyházunk hívő fiai legyünk, az szükséges, hogy a jóság felcsapó hanghullámai, a szeretet áldott melegségű fényrezgéseit be-
leütközzenek szívünkbe-lelkünkbe, és hogy megkapjuk az áldott lehetőségét annak, hogy önmagát egyre értékesebbé dolgozza ki! Fogadjatok az Úrban teljes örömmel, hogy öröm legyen nekem is szolgálni köztetek, s eredményesen munkálni Isten akarata, népünk és anyaszent-
egyházunk nemes célkitűzéseit mindenkor Veletek. Ámen.

TÖRÖK ÁRON

EGYHÁZI ÉLET

Az *Egyházi Képvisező Tanács* második évnegyedi ülését június 28-án tartotta. Ez alkalommal az E. K. Tanács tudomásul vette a f. év március 28-án tartott Főtanács határozatait, és ezekkel kapcsolatosan a szükséges intézkedést megtette. Örömmel vette tudomásul, hogy a tiszteletbeli címek adományozására tett előterjesztését a Főtanács elfogadta, s ennek alapján számos, az egyházi élet terén érdemeket szerzett atyánkfia: ak adományozott tiszteletbeli címet. Az E. K. Tanács részletesen foglalkozott a lelkészi értekezletek munkájának elmélyítésével. A Teológiai Intézettel kapcsolatos kérdések rendjén az Intézeti Tanácsban való képviselettel továbbra is dr. Barabássy László főgondnokot bízta meg, helyettesítésére pedig dr. Mikó Imre főgondnok afiát kérte fel.

Az *Egyházi Nyugdíj- és Segélypénztár Vezető Tanácsa* is június 28-án ülést tartott, amelyen megválasztotta új elnökét dr. Erdő János főjegyző személyében.

II. negyedévi lelkészi értekezlet

A II. negyedévi tájékoztató és teológiai értekezleteket az egyház-körökben május—június hónapban tartották meg. Az értekezlet tárgya: „A közéleti és hazafias tevékenységben való részvétel mint állampolgári kötelesség; a lelkészek e téren végzendő kötelességei“ és „A protestáns teológia a XX. században (4. rész).“ Mindkét előadást termékeny megbeszélés követte. A lelkészi értekezleten az egyházi központ részéről dr. Kovács Lajos püspök és dr. Erdő János főjegyző vettek részt.

Lelkésznevelés. A Protestáns Teológiai Intézetben az 1972—73. tanév II. félévi előadások május 30-án fejeződtek be.

A III—IV. éves unitárius hallgatók húsvétkor és pünkösdkor a kijelölt egyházközségekben végeztek légátusi szolgálatot.

Az unitárius hallgatók évváró istentisztelete június 24-én volt, amikor dr. Kovács Lajos püspök prédikált. Az intézeti évváró ünnepély június 24-én este volt, melynek keretében dr. Rapp Károly rektorhelyettes részletesen beszámolt a tanév lefolyásáról, eredményeiről és hiá-

nyosságairól. Tanulmányi eredményeik alapján jutalomban részesültek: Balázi László, Kovács Sándor, Szabó Zoltán és Máthé Sándor unitárius hallgatók.

Június 20-án az intézetet meglátogatta dr. Kovács Lajos püspök, akit dr. Rapp Károly rektorhelyettes üdvözölt, tájékoztatva az intézet időszerű kérdéseiről.

Az 1972—73. tanév II. félévi vizsgái május 30-án kezdődtek és június 23-án fejeződtek be. Június 30-án szakvizsgát tettek és gyakorló segédlelkézi szolgálatra képesítették: Adorján Levente (Szőkefalva), Bíró Gyula (Apáca), Fekete Attila (Nyárádszentlászló) és Vass Mózes (Lókod).

Dr. Kovács Lajos püspök angliai látogatása. Püspök afia f. év április 11—20. napjain Angliában tett hivatalos látogatást az ottani egyház meghívására. Londonban meglátogatta az unitárius egyház központját Brian Golland lelkész-főtítkárral vezetésével. Április 14-én meghívásra felkeretse az oxfordi Manchester College teológiai intézetet, melynek közel négy évtized előtt hallgatója volt. H. L. Short rektor részletesen tájékoztatta az intézet életének fontosabb mozzanatairól és az ott-tanulása óta eltelt idő alatt végbement változásokról. A rektor azt is közölte, hogy az intézet vezetősége dr. Kovács Lajos afiát mint a Manchester College volt hallgatóját az „honorary fellow” címmel tüntette ki. Virágvasárnapján az intézet felkérésére a Manchester College templomában prédikált.

Április 16—19 napjain részt vett az angol unitárius egyház Bristolban tartott évi rendes főtanácsi gyűlésén. Az üdvözlések rendjén egyházunk nevében köszöntötte a Főtanácsot. Az angol unitáriusok nagy érdeklődést tanúsítanak egyházunk iránt, és nagyrabecsülik a velünk, mint a legrégebb unitárius egyházzal fenntartott több mint egy évszázados testvéri kapcsolatot. Dr. Kovács Lajos mostani látogatása kedvező alkalom volt a két testvéregyház közötti kapcsolat további mélyítésére.

Az IARF Végrehajtó Bizottságának ülése. Az IARF Végrehajtó Bizottsága f. év május 8—11 napjain Zweifall községben (Németország Szövetségi Köztársasága) tartotta ez évi gyűlését. Egyházunkat dr. Kovács Lajos püspök végrehajtó bizottsági tag képviselte. A gyűlésen Diether Gehrman főtítkárral részletes jelentést terjesztett elő a Németország Szövetségi Köztársaságában, az Egyesült Államokban, Hollandiában, Angliában, Csehszlovákiában, a Magyar Népköztársaságban és hazánkban az év folyamán tett hivatalos látogatásairól. Beszámolt az egyházunk vezetőivel folytatott megbeszéléséről és az egyházközségek látogatása során szerzett tapasztalatairól. Kifejezte azt a kívánalmat, hogy a romániai unitárius egyház mint az Unitárius Világszövetség egyik legjelentősebb taggyháza a jövőben az eddiginél nagyobb mértékben vegyen részt az IARF munkájában. Megemlékezett arról a szívélyes fogadtatásról, melyben az ortodox egyház patriárkátusa és a Vallásügyi Hivatal részesítette. A Vallásügyi Hivatalban tett hivatalos látogatása alkalmával tájékoztatást nyújtott az IARF célkitűzéseiről és arról, hogy miképpen kapcsolódhatnak be a mi egyházunk az eddiginél szélesebb síkon a világszövetség munkájába.

A Végrehajtó Bizottság a továbbiak során elhatározta, hogy az IARF legközelebbi kongresszusát a kanadai Montreal városban, 1975 augusztus havában fogja megtartani, melynek fő témáját Egységünk a különbözőségben címen állapította meg. Az ülés foglalkozott az IARF 4 tanulmányi bizottságának újjászervezésével. Felmerült annak a szükségessége, hogy újabb tagokat, és ezek között fiatalokat is, válasszanak be az egyes bizottságokba. A munka megkönnyítése érdekében a Végrehajtó Bizottság kimondotta, hogy az 1. és 2. bizottság Európában, a 3. és 4. bizottság az Egyesült Államokban munkálkodjék, és csak közvetlenül a kongresszus előtt tartson a négy bizottság közös munkaülést.

Felekezeti teológiai konferencia. Az ortodox, protestáns és katolikus teológiai intézetek május 8-án, a fővárosban tartották a 2. felekezeti teológiai konferenciájukat a bukaresti ortodox teológiai intézet rendezésében. A konferencián a teológiai intézetek és szemináriumok kiküldöttjei mellett részt vettek az egyházak és a Vallásügyi Hivatal képviselői.

Az értekezet tárgya: A keresztény egyházak a világ békéjének és biztonságának szolgálatában, melyről dr. Rapp Károly teológiai tanár-reaktorhelyettes tartott előadást; Petru Rezuş, a bukaresti ortodox teológiai intézet tanára A keresztény egyházak közös felelőssége a jelenkori problémákkal szemben, és Grigorie T. Marcu, a nagyszebeni ortodox teológiai intézet tanára A keresztény hit és országunk társadalmi életének valóságai címen referátumot terjesztettek elő.

Az értekezet résztvevői Antonie Ploieşteanu püspök-reaktor elnöke alatt részletesen megtárgyalták a világ békéjének és biztonságának szolgálatát a keresztény egyházak részéről. Megállapítást nyert, hogy az egyház világszolgálatának szilárd teológiai alapja van. Az emberek egymásnak mind testvérei, következésképpen Isten előtt egymásért felelősek. Az egyén boldogsága függ mindenki boldogságától. Az egyház hivatása hitéből kifolyólag szolgálni teljes odaadással a világot, a társadalmat, a haladást, az embert. Szolgálat a közös felelősség vállalását jelenti mindazért, ami a világban történik. Az értekezet hitet tett a háborúval és a bizonytalansággal szemben a béke és az élet mellett. Ebben a meggyőződésben találta meg a felekezeti konferencia a közös teológiai nyelvet és a további dialógus útját.

1973. június 6-án múlt 25 éve, hogy a Román Ortodox Egyház élén mint legfőbb pásztor Justinian pátriárka áll. Ez alkalommal bensőséges ünnep keretében köszöntötték a főpásztort az ortodox egyház vezetői, hívei és a hazánkban élő különböző vallásfelekezetek képviselői, köztük püspökünk, dr. Kovács Lajos is. Justinian pátriárka munkássága az apostoli szolgálat, a szeretet és barátság jegyében telt el. Nagy történelmi változások és átalakulások idején, melyet életünk 25 éve jelöl, Istentől áldott bölcs lelkületével hozzájárult ahhoz, hogy a különböző felekezetek béke és egymás iránti kölcsönös tiszteletben éljenek. A jubileumi ünnepségre az egyház kiadta a pátriárka Apostolat social c. művének 2. kötetét In duhul înfrăţirii şi al dragostei címmel, melyben igaz hittel és evangéliumi szellemmel bizonyosságát adja ökumenikus meggyőződésének.

Béke világkongresszus. Moszkvában július. 7. és 9. között 78 ország és 56 nemzetközi szervezet képviselőinek részvételével megtartották a béke világkongresszust előkészítő második nemzetközi konzultatív találkozót.

A találkozó résztvevői megegyeztek abban, hogy a béke világkongresszust f. év október elején tartják meg Moszkvában. A kongresszus nyitva áll az összes nemzeti és nemzetközi szervezetek képviselői előtt. A kongresszus megvizsgálja a béke számos kérdését, köztük a békés egymás mellett élés és a nemzetközi biztonság, az európai biztonság és együttműködés, a leszerelés, a nemzeti felszabadítás kérdését, a kolonializmus és a rasszizmus elleni harc, a gazdasági fejlődés és függetlenség kérdését. Nagy figyelmet fordítanak majd a nők és az ifjúság szerepére, a béke és a méltányosság elvein alapuló társadalom felépítésében.

A dohányzás eltiltása a temetési szertartás ideje alatt.

Egyházi Főtanács f. év március 11-én tartott ülésében elrendelte, hogy híveink a temetési szertartás ideje alatt, a behantolás elvégzéséig, tartózkodjanak a dohányzástól. Ez a rendelkezés természetesen azon egyházközségekre vonatkozik, amelyekben a temetési szertartás ideje alatt szokásba jött a dohányzás. Remélhető, hogy híveink megértéssel fogadják ezt az intézkedést, hiszen ennek betartásával eleget tesznek a helyes felebaráti magatartás és a végtisztességtétel követelményeinek.

HÍREK

Az alsórákosi egyházközség április 8-án tartotta meg Egyed Dániel újonnan kinevezett lelkésze beiktatását. A beiktatást Kökösi Kálmán esperes végezte. Miután a lelkészi kinevezést Bedő Béla datki beszolgáló lelkész felolvasta, az új lelkész Mk 8, 34 verse alapján mondotta el beköszöntő prédikációját, melyet Kökösi Kálmán esperes beiktató beszéde követett.

Egyed Dániel lelkészt az egyházközség részéről Rákosi József, Antal G. Anna és Rákosi Margit, az egyházkör nevében pedig Bedő Béla lelkész üdvözölték. A helybeli ortodox egyház részéről Nițu Árpád, a református egyházközség részéről pedig dr. Imreh Barna köszöntötték. A beiktató ünnepségen részt vett ifj. Jánosi Károly felügyelő gondnok is. A beiktató ünnepélyt szeretetvendégség követte.

A sepsiszentgyörgyi egyházközség április 29-én tartotta meg Török Áron lelkész beiktató ünnepélyét. A beiktatón az egyházi központ részéről dr. Kovács Lajos püspök vett részt dr. Erdő János főjegyző és Úrmösy Gyula tb. esperes, volt sepsiszentgyörgyi lelkész kíséretében. A lelkészi kinevezést Nemes Dénes beszolgáló lelkész olvasta fel. Török Áron 1 Móz 19, 17 és 22, 14 verse alapján tartotta meg beköszöntő prédikációját. Ezt követte dr. Kovács Lajos püspök és Kökösi Kálmán esperes beiktató beszéde.

Dr. Kovács Lajos püspök afiát az egyházközség és az egyházkör részéről ifj. Jánosi Károly felügyelő gondnok üdvözölte. Török Áron lelkészt az egyházközség nevében Bódi András gondnok, Végh Imre felügyelő gondnok, dr. Albert Zsigmondné Pázsint Éva és Kocsis Edit, az egyházköri lelkészek részéről Nemes Dénes és Kiss Ákos, valamint a Székelykeresztur—Udvarhelyi Egyházkör részéről ifj. Báró József esperes köszöntötték. A helybeli felekezetek részéről Pompiliu Dumbravă ortodox esperes, Szász Tibor református esperes és Fejér Katalin evangélikus lelkész mondtak üdvözlő beszédeket és fejezték ki jókívánásaikat.

A beiktató istentisztelet keretében az árkosi unitárius templomi énekkar Kökösi Kálmánné Gál Nóra vezetésével több egyházi éneket adott elő. A beiktató ünnepély szeretetvendégséggel ért véget.

Orgonaavatás a homoródújfalvi egyházközségben. Az egyházközség nagy áldozatok árán az évek óta használhatatlan orgonáját kijavíttatta. Az orgona felavatása és használatba vétele istentisztelet keretében április 1-én történt. A felavató beszédet dr. Kovács Lajos püspök mondta Filip 1:3, 5, 6, 9 versei alapján; imát mondott Úrmösy Gyula tb. esperes. Az énekvezéri teendőket Péterffy Gyula ny. zenetanár végezte, aki az istentisztelet keretében több orgonaszámot mutatott be.

Az istentisztelet keretében Jakab Dénes lelkész ismertette az orgonajavítást, valamint azt a munkát, mely tíz éve folyik az egyházközségben.

Dr. Kovács Lajos püspök afiát Jakab Dénes lelkész és Albert József gondnok az egyházközség, ifj. Báró József esperes pedig az egyházkör nevében köszöntötték.

Dr. Argay György evangélikus püspök születésének 80. évfordulóját ünnepelte egyháza április 10-én. Ez alkalommal a Vallásügyi Hivatal és a hazai felekezetek képviselői köszöntötték az evangélikus egyház főpásztorát. Az unitárius egyház üdvözlétét dr. Erdő János főjegyző tolmácsolta.

Az angol unitárius egyház új elnöke. A f. év április 16—19 napjain Bristolban tartott Főtanács az egyház új elnökének Jacob Davies lelkészt választotta. Az új elnök walles-i nemzetiségű ismert nevű író, akinek irodalmi munkássága mintegy 22 kötet elbeszélésre, versre terjed ki.

HALOTTAINK

Id. Raffai Jenő, énlaki énekvezér, főtanácsi tag, 1973. április 28-án, 50 éves korában elhunyt. Mint okleveles énekvezér 23 évig szolgált az énlaki unitárius egyházközségben. Április 30-án temették el az énlaki temetőbe.

Pálffy Antal, a marosvásárhelyi Bolyai Farkas középiskola érdemes tanára, az Egyházi Főtanács tagja, 1973. június 12-én, 71 éves korában meghalt. Marosvásárhelyi búcsúztatása június 14-én volt a református temető cintermében; ezt követően koporsóját szülőfalujában, Várfalván helyezték örök nyugalomra.

Zoltán Ferenc, nyugdíjas, az Egyházi Főtanács tagja, 1973. június 15-én Marosvásárhelyen meghalt. Június 17-én temették el.

Emlékük legyen áldott!

Külföldi előfizetőink figyelmébe

A Keresztény Magvető előfizetési díja egy évre 60 lej, mely összeget kérjük a ROMPRES — Filatelia, București, Calea Victoriei nr. 29. R. S. Románia, P. O. Box 2001 címre befizetni. A magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlap Iroda, Budapest, VII. Lövölde tér 7. sz. a. fiókjánál fizethetnek elő; évi előfizetési díj 100 Ft.

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

Revista Bisericii Unitariene din R. S. România

Anul 79

Nr. 2

1973

CLUJ

CUPRINSUL

STUDII

John McLachlan	
„Imago Dei“	67
D. W. Kring	
Istoricul procurării unui fragment din manuscrisele de la Marea Moartă	80
Dr. Barna Imreh	
Căutarea iobagiului fugit din Dopca în 1685	86
Dr. István Molnár	
Fragment din cronică în versuri a construirii turnului de la Fir-tușu din începuturile anului 1840	88
András Pál	
Mormintele săpate în stîncă din Rimetea	92

LUCRĂRI OMILETICE

Dr. Lajos Kovács	
Participare la cauza evangheliei	97
„Căutați mai întii împărăția lui Dumnezeu“	100
Dr. Dénes Szász	
Viața eternă	104
László Lőrinczi	
Extirparea buruienelor	106
Aron Török	
„În munte Domnul se arată“	108
VIATA BISERICESCA	111
ȘTIRI BISERICESTI	115

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: P.S.S. dr. Lajos Kovács,
membrii dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), Árpád Szabó și Dezső Szabó
(redactori) și Ferenc Sebe.

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church in R.S. România

Volume 79

1973

Number 2

CLUJ

CONTENTS

STUDIES

The divine image, J. McLachlan	67
The riddle of the „All Souls Deuteronomy“, W. D. Kring	80
The search for a fugitive serf from the village Dopca in 1685, B. Imreh	86
Chronicle fragments of the building of Firtuşu tower from the be- ginning of the years 1840, I. Molnár	88
Tombs carved in stones from Rimetea, A. Pál	92

SERMONS

Taking part in the case of the Gospels, L. Kovács	97
Set your mind on God's kingdom, L. Kovács	100
The eternal life, D. Szász	104
Rooting out weeds, L. Lőrinczi	106
The divine providence, Á. Török	108
CHURCH LIFE	111
NEWS	115

I. P. Cluj 3183/1974

